

A KÖZISMERETI TANTÁRGYAK
RÉSZLETEZETT KÖVETELMÉNYRENDSZERE

Farkas János
/disszertáció/

BUDAPEST, 1980

TARTALOM

Tartalomjegyzék	2
Előszó	4
<u>I. FEJEZET</u>	13-38
Nevelési-oktatási CÉLOK - FELADATOK - KÖVETELMÉNYEK	14
Néhány kísérleti részletezett követelményrendszer szerkezeti és tartalmi összehasonlítása	25
<u>II. FEJEZET</u>	39-72
A részletezett követelményrendszerek alapjai és céljai	40
A definíciók problémái	42
A közismereti tantárgyak részletezett követelményrendszerének definíciója	48
A közismereti tantárgyak részletezett követelményrendszerének felépítése	51
A részletezett követelményrendszer kategóriái és egymáshoz való viszonyuk	52
A tantárgyi követelmények kibontása /meghatározása-megfogalmazása/	55
Az egységes részletezett követelményrendszer mint a pedagógiai folyamat szabályozásának egyik alapja	60

Az egységes részletezett követelménytaxiszómia és a permanens művelődés képessége kibontakoztatásának kapcsolata	63
Az egységes részletezett követelményrendszer az objektivitást közelítő értékelési folyamat alapja	66
A teoretikus koncepció összegzése	69
<u>III. FEJEZET</u>	73-109
A magyar nyelv részletezett követelményrendszere a szakközépiskolák III. osztályai számára	74
A stílus, a stílusrétegek	77
A művészi nyelvhasználat sajátosságai /A szépirodalmi stílus/	89
A teória alapján meghatározott részletezett követelmények tartalma és értelmezhetősége	103
A teória alapján meghatározott részletezett követelmények mérhetőségének kérdése	107
<u>Befejezés</u>	110
1. számú függelék	113
2. számú függelék	115
3. számú függelék /I. FELMÉRŐ LAP/	119
IRODALOM	128

E l ő s z ó

Jelen értekezés célja - a tantárgyi követelményrendszerek problematikájának összefoglalását és elemzését megkísérelve - A KÖZISMERETI TANTÁRGYAK RÉSZLETEZETT KÖVETELMÉNYRENDSZERE taxonómiájának elméleti kérdését kifejtteni és - ha lehet - bizonyítani, funkcióit felvázolva az egységes értelmezés és -gyakorlat kialakulását elősegíteni.

A téma - gondolatköreinek teljesség igénye nélküli - kidolgozása során az egyes kérdésekben elfoglalt álláspontom egy a lehetséges álláspontok közül, amelyen lehet - és kell is - vitatkozni, mert ez vezethet a kívánt célhoz.

Felvetését aktuálissá teszi, hogy az MSZMP közoktatáspolitikai határozatában célul tűzött korszerűsítési folyamat részeként valamennyi iskolatípusban - fokozatosan - a nevelés és oktatás olyan új tervei lépnek életbe, amelyek a cél- és feladatrendszerek eddiginél differenciáltabb és konkrétabb kifejtésével határozzák meg az iskolákban folyó nevelő és oktató munka alapelveit, tartalmát, követelmény- és eszközrendszerét. E tartalmi és struktúrális szempontból lényeges előrelépést jelentő új nevelési-oktatási tantervekben a tartalmat törzs- és kiegészítő anyagra osztották, megkísérelték a követelmények taxonómiai feldolgozását, és a követelmények megfogalmazásában az egységes terminológia használatát.

Az új dokumentumok - a pedagógia elméleti és gyakorlati művelői számára is - legújyszerűbb része az "Általános követelményrendszer koncepció" alapján megfogalmazott, tantárgyanként, évfolyamonként a minimális- és optimális követelményeket és általában a feldolgozás mélységét is meghatározó követelményrendszer. A differenciáltabb és egzaktabb kifejtés ellenére is a tantervek - összhangban a jelzett koncepcióval - a követelményrendszernek az alapjait, csomópontjait határozzák meg. Az egységes értelmezés, továbbfejlesztés illetve pontosítás - és a cél, hogy ne a tananyag, hanem a követelmények rendszere legyen a nevelőmunka fő szabályozója - szükségessé teszi a követelmények további bontását, részekre tagolását: azaz részletezett követelményrendszerek kidolgozását.

Az a felismerés, hogy egy minőségileg új embertípus kialakulása és céltudatos kialakítása nélkül nem tudjuk eléggé hatékonyan formálni sem jelenünket, sem jövőnket az új nevelési-oktatási tervek bevezetése során előtérbe állította a pedagógiai tervezés újbóli átgondolásának és megjavításának az igényét. Az elmúlt évtizedben jónéhány tantárgyban, majd az utóbbi két évben - az új nevelési-oktatási tantervek ismertté válását követően - intenzívebben, de még kísérleti jelleggel, a követelményrendszer taxonómiai kategóriát felhasználva sor került a közismereti tantárgyak I. és II. osztályos tananyagai logikai struktúrájának kibontására, az ismeretanyag és ismereti szintek, a minimális- és optimális teljesítmény

szintjének meghatározására. Ezek, az Országos Pedagógiai Intézet által - hangsúlyozom kísérletre - közrebocsátott ún. pedagógiai szakanyagok alapvetően szigorúan követik a tantervek és a tankönyvek felépítési rendjét, és a tantervi anyag feldolgozásának folyamatához kapcsolódóan, a tanév közben megvalósítandó fokozatos követelménytámasztás igényét és lehetőségét figyelembe véve tartalmazzák a követelményeket.

Várhatóan hozzájárulnak a nevelés és a tanítási-tanulási folyamat orientálásához, a tanulók ellenőrzéséhez és értékeléséhez egységes eljárások kialakításához, a komplex módon értelmezett személyiségfejlesztéshez, és segíthetik a tantervkészítő kutató munkáját is.

Az "Általános követelményrendszer koncepció"-ban és az új nevelési-oktatási tervekben megfogalmazottakra épülő tantárgyi részletezett követelményrendszerek azonban csak akkor tölthetik be hivatásukat, csak akkor segíthetik sikerhez a pedagógusokat, ha

- alapelveiben egységes kompozíciójuk és koncepciójuk szerves egységben áll egymással,
- a koncepció a kompozícióban is kifejezetten megjelenik és megfogalmazódik,
- terminológiailag, tartalmilag egységesen értelmezhetők és értelmezettek,
- megtermékenyítik a gyakorlati munkát.

A részletezett követelményrendszer elméleti kérdéseinek megvilágítása, tisztázása és rendszerezése, fogalmainak

tartalma és értelmezettsége jelentős mértékben befolyásolhatja a pedagógiai gondolkodásmódot, az elmélet és a gyakorlat mikéntjét.

Értekezésem I. fejezetében a "Nevelési-oktatási CÉLOK-FELADATOK-KÖVETELMÉNYEK" hármas egysége főbb ismérveinek felvázolása után - amint azt céljának meghatározásában már jeleztem - megkísérlem összegezni, rendszerezni és elemezni mindazt, amit általában a követelménytaxonómiákról tudnunk kell ahhoz, hogy a "Részletezett követelményrendszerek"-kel foglalkozzunk.

Indokoltnak látszik továbbá néhány, már kidolgozott részletezett követelményrendszer egymáshoz viszonyításának vizsgálatát elvégezve megmutatni, hogy nincs egységesen értelmezett tantárgyi követelményrendszer.

A koncepcióm szerint itt levonható következtetések lehetőséget nyújtanak a második rész tartalmának megalapozott kibontásához.

A II. fejezet összefoglaló címe: A részletezett követelményrendszerek alapjai és céljai.

A közismereti tantárgyak olyan követelményrendszer kompozíciójának és koncepciójának kísérlete, amely egyrészt figyelembe veszi az egyes tantárgyak tananyaga logikai szerkezetét, de struktúrája kibontásakor a részletezett követelményrendszer taxonómiai kategóriáinak felhasználását is lehetővé teszi;

másrészt - a középfokú nevelés és oktatás /gimnázium, szakközépiskola/ terve ALAPELVE-ivel összhangban - biztosítani látszik az ismeret - jártasság, készség, képesség - gondolkodás - világnézet - magatartás vonulatának megjelenését a követelményekben.

A kompozíció rendszerét is meghatározó koncepcióm egyik alapelve a tanítási-tanulási folyamatban meghatározó módon érvényesülő, egymással dialektikus kölcsönhatásban levő ISMERETSZERZÉS és ISMERETALKALMAZÁS. E két, egymásba hatoló és egymást felváltó komplex fázis egyúttal a személyiség kialakulásának folyamata is. Dialektikus kölcsönhatásukban és komplexitásukban - többek között - magukba foglalják a tanulóakra gyakorolt közvetett és közvetlen ráhatások rendszerét, amelyek közül:

- az elsőhöz kell sorolni a tantárgyakon, tevékenységük megszervezésén, a személyes példamutatáson /szülők, tanárok, felnőttek magatartásán/ keresztül gyakorolt ráhatást;
- a másodikhoz a tantervi-, a tantárgyi- és a nevelői követelmények rendszerét.

A formát tovább építve, mindkét fázisban található olyan lényeges, összefogásra alkalmas, hierarchikusan összefüggő struktúra, amelyhez a tartalom belső összefüggéseit, a nevelési-oktatási célokat és feladatokat taxonómiai elrendezéssel kapcsolni lehet. ISMERETSZERZÉS: ELŐISMERET - MŰVELŐDÉSI ANYAG - FOGALOMRENDSZER; ISMERETALKALMAZÁS: MEGÉRTÉS - ALKALMAZÁS - ELSAJÁTÍTÁS. Másik alapját a célrendszerrel összhangban az képezi, hogy "a nevelés a kultúra, az objektív

műveltség szubjektívvé válásának, interiorizálásának céltudatosan, tervszerűen, szervezeten irányított folyamata".^{*†}

A nevelés fenti meghatározása és alapelveként érvényesülése /érvényesítése!/ meghatározza a részletezett követelményrendszer funkcióival kapcsolatos álláspontomat. Az "Általános követelményrendszer koncepció"-ban megfogalmazott kettős funkció - a/ a nevelés és a tanítási-tanulási folyamat orientálása, b/ a tanulók ellenőrzéséhez és értékeléséhez egységes eljárások kialakítása - mellett több okból indokoltnak láttam önálló részként, mint "harmadik" funkcióként foglalkozni a részletezett követelményrendszer és a permanens nevelés kapcsolatával. Ha tényként elfogadom, hogy a szakközépiskolai, illetve általánosíthatóan a középfokú oktatási intézmények új nevelési-oktatási tanterve nem tananyagközpontú, hanem követelmény-, azaz eredménycentrikus, akkor az Alapelvek-ben meghatározott célok, tágabb értelemben a társadalmi elvárások az iskola legfőbb feladatává teszik, hogy tanulóit alkalmassá tegye az életben bekövetkező változások értelmes és aktív követésére. Ezt kívánja a tanulók jövőjének, a munkában és a közéletben való helytállásuknak, egyéni fejlődésüknek és harmonikus életvitelüknek megalapozása is.

*† Ágoston György: A pedagógia alapfogalmai és a nevelési célrendszer - Akadémiai Kiadó, Bp., 1976. - 21. o.

A III. fejezetben - az elmélet és gyakorlat összekapcsolásaként "A szakközépiskolai anyanyelvi nevelés részletezett követelményrendszeré"-vel foglalkozom. A szakközépiskolai anyanyelvi nevelés célját és feladatait összefoglalva, majd a követelmények oldaláról vizsgálva - a II. fejezetben kifejtett elmélet alapján - dolgozom ki a szakközépiskolák III. osztályai számára a magyar nyelv részletezett követelményrendszerét.

Az évfolyam anyaga a s t í l u s t a n; két témaköre: A stílus, a stílusrétegek és A művészi nyelvhasználat sajátosságai. A tanterven végighúzódo komplexitás gondolata, sőt követelménye eredményeként e tananyag nem részstúdium /tanulmány/, hanem a nyelvhasználat-központú anyanyelvi nevelés szerves része; hatékonyan szolgál/hat/ja az értelmi, érzelmi és tevékenységre nevelés sajátos feladatait. S ez még akkor is igaz, annak ellenére is, hogy míg a tantárgyi /magyar nyelv/ célok és feladatok /tantervi/ szövegükben tartalmazzák, vállalják a nevelési feladatokat, addig /az évfolyamonként megfogalmazott/ követelmények ezzel az összefogásra alkalmas lehetőséggel, mint rendező elvvel nem élnek.

A tanterv a III. osztály tananyagát érintően az ismeretek körében, a műveletek tekintetében /a tanuló legyen képes/ és a társas érintkezésben /kövesse az illem kívánata/ határoz meg követelményeket.

A közismereti tárgyak számára egységes iránymutatást tartalmazó részletezett követelményrendszer koncepció és kompozíció a pedagógiai célrendszer szerves részének tekinthető. Fogalmi, terminológiai kérdései alkalmazásában és értelmezésében /értelmezhetőségében!/ alapvetően a Pedagógiai Lexikon meghatározásai érvényesülnek. Tudományos bizottság által elfogadottak, de kutatásaim teoretikus és empirikus vizsgálatai is azt látszanak alátámasztani, igazolni, hogy az "elfogadás" a pedagógia kiváló elméleti és gyakorlati művelői részéről nem jelentette egyes kérdésekben kialakított eltérő állásfoglalásaik, nézeteik feladását. Úgy gondoltam azonban, hogy az összegzési kísérlet /a követelménytaxonómiákra vonatkozóan/, az összehasonlító - konfrontatív módszerrel folytatott - vizsgálat /a közismereti tárgyak kísérleti részletezett követelményrendszereire vonatkozóan/ és az egységes iránymutatást tartalmazó részletezett követelményrendszer kidolgozás elengedhetetlen eszköze az értekezésben szereplő alapfogalmak értelmezése s az értelmezéshegy általánosan elfogadható állásponthoz közelítése.

Kiinduló feltételezésem, hogy elkerülhetetlenül időszerűvé vált mind az elmélet, mind a gyakorlat számára a nevelési-oktatási célok-feladatok-követelmények dialektikus kapcsolatának, meghatározó szerepének érvényesítése és egzakt beillesztése a nevelés-oktatás meglévő kultúrájába, folyamatába.

A tanulmányt függelék és irodalomjegyzék egészíti ki.

Köszönetemet fejezem ki mindazoknak - így első-
sorban Dr. Ágoston György tanszékvezető egyetemi tanár-
nak, Dr. Báthory Zoltán-nak és Dr. Fülöp Lajos-nak -, akik
a téma kidolgozására bátorítottak, kritikai megjegyzéseik-
kel segítettek.

B u d a p e s t, 1980. szeptember

Nevelési-oktatási CÉLOK - FELADATOK - KÖVETELMÉNYEK

A nevelés-oktatás[✱] fejlődése során meghatározó módon érvényesül az a tendencia, hogy - formai, szervezeti, tartalmi tekintetben - mindig visszatükrözi a fejlődő társadalmi termelés, a kultúra, a tudomány, a technika helyzetét és a mindenkori uralkodó osztályok erőviszonyait, tehát együtt módosul a társadalom alakulásával, fejlődésével. Ez szükségszerűen meghatározza, hogy az egyes célkitűzésekben és feladatokban milyen tartalmak, szükségletek, követelmények jelennek meg.

A mai középfokú iskolatípusok /szakmunkásképző intézetek, szakközépiskolák és gimnáziumok/ és a távlati egységes - bár differenciált - középfokú nevelés-oktatás célmeghatározásának fő kategóriái és struktúrája a következők szerint képzelhető:

✱ A nevelés oktatás szókapcsolat elő- és utótagja sorrendiségében alapvetően érvényesnek és meghatározónak tartjuk azt a marxista pedagógiai felfogást, amely a nevelés és oktatás szoros, dialektikus egységében az oktatást a nevelés szerves részének tartja s mint ilyen a nevelés valamennyi fő feladatát nagy intenzitással szolgálja. Új nevelési-oktatási terveink Alapelve-i is azokat a célokat, fő feladatokat, azokat az alapvető információkat, elvi irányító szempontokat tartalmazzák, "amelyek nélkülözhetetlenek a nevelés és oktatás egységben látása, az oktatás nevelésközpontú megközelítése és az iskola funkciójának helyes értelmezése szempontjából".

V.ö.: Nagy Sándor: Időszzerű tantervi-tantervelméleti kutatások - Pedagógiai Szemle 1979 5.sz.
390. o.

A középfokú iskolai célmeghatározás fő kategóriái és struktúrája:

Ka- te- gó- ri- ák	Feladat	Személyiség- jegy	Tartalom	Módszer, eszköz
A kategóriák tartalma és összefüggései	alaprű- veltség kiegészí- tése és elmélyi- tése	"mindenoldalú- an és harmoni- kusan fejlett" embereszmény megközelítése	közeli egysé- ges általá- nos művelő- dési anyag	minden ta- nuló fejlő- dését szol- gáló
	↓ korszerű általános /és szak- mai/ mű- veltség nyújtása	↑ továbbfej- leszthető korszerű ál- talanos mű- veltség	↓	↑ céltudatos, követelmé- nyek megha- tározta pe- dagógiai szemléletű nevelő-okta- tó munka
	↓ fejlesztés	↓ kommunista em- berre jellemző erkölcsi tulaj- donságok	↓ nyelvi-kom- munikációs, matematikai, társadalomtu- dományi, ter- mészettudomá- nyi, technikai, esztétikai, testi-egészség- ügyi /és szak- mai/ műveltség- területek	↓
	↓ nevelés- oktatás	↓ haza, munka, más népek sze- retete		
	↓ képesse- gek maximális kifejtése	↓ ismeretek, ké- pessegek, vi- lágnézet, ma- gatarítás és ízlés egység- ben történő alakítása	↓ alkotó alkal- mazás, önálló gondolkodás, tájékoztódás, új ismeretek elsajátítása, feldolgozása és alkotó mó- don való fel- használása	↓ munkáltató- probléma megoldó módszer

A célokat és feladatokat érintően a középfokú nevelés-oktatás alapvetően megegyező, a fő feladatok vonatkozásában azonos ALAPELVE leszögezi, hogy

- "A gimnázium általánosan művelő középiskola. Célja, hogy
 - az általános iskolai nevelés és oktatás eredményeire építve - folytassa, kiegészítse és elmélyítse a szocialista ember személyiségének az ismeretek, képességek, világnézet, magatartás és ízlés egységében történő alakítását. A gimnázium az adott életkor lehetőségeit figyelembe véve dolgozza fel és rendszerezze a kor társadalmi műveltségét. Tegye képessé tanulóit a felsőfokú továbbtanulásra, szakképzettség megszerzésére, a gimnázium elvégzése utáni munkavállalásra. Fejlessze ki a tanulóknál az önművelés, önnevelés, önmegvalósítás igényét és képességét."*
- "A szakközépiskola korszerű általános műveltséget és szakmai képzést nyújt. Növendékeit szocialista szellemben, sokoldalúan fejlett emberré neveli, s olyan szakmai képzettséghez juttatja, amelynek birtokában alkalmasak a képesítésüknek megfelelő munkakörök betöltésére, továbbá előkészíti őket - elsősorban a szakközépiskola jellegének megfelelő - felsőfokú továbbtanulásra és a technikus minősítés megszerzésére."**

* A gimnáziumi nevelés és oktatás terve - OM 1979, 11. o.

** A szakközépiskolai nevelés és oktatás terve ALAPELVEK
- OM 1978, 3. o.

A cél meghatározása világosan rámutat mindkét iskolatípus alapvető nevelési irányára és egyben a társadalmi igények indokolta, valamint a tanulók jövőjének - a munkában és a közéletben való helytállásuknak, egyéni fejlődésüknek és harmonikus életvitelüknek - megalapozását, kialakítását kívánó nevelési feladatokra. Fő feladatainak meghatározásában pedig kifejezésre jut az adott társadalom világnézete, érték-, szükséglet- és feladatrendszere, mert magától értetődő, hogy mindazt, amit a társadalom értékesnek tart, ki akarja fejleszteni tagjaiban. Általános, de az elérendő célt nézve alapvetően konkrétnek tűnő meghatározásuk az értelmi-, az erkölcsi-politikai-közösségi-, a szocialista hazafiságra és proletár internacionalizmusra-, a munkára-, az esztétikai- és az egészséges életmódra nevelés - követelményelemeket is tartalmazó - feladataiban jut kifejezésre.

Az ALAPELV tehát egyfelől a társadalmi igényekkel egybehangzó módon megfogalmazza a nevelés-oktatás céljait és feladatait, s a nevelési feladatok megoldásához - tantervben megfogalmazott - művelődési tartalmában alkalmas, időelosztásban arányosnak mondható tantárgyi struktúrát rendel; másfelől hangsúlyozza, hogy az ismereteket[✱] a jártasságok, készségek, képességek, a gondolkodás fejlesztésével,

✱ Az ismeret az oktatás elméletében és gyakorlatában a tantervekben meghatározott művelődési anyagot jelenti. V.ö.: Pedagógiai Lexikon - Akadémiai Kiadó, Budapest 1978 II. kötet 259. o.

a világnézet, a magatartás alakításával kell összekapcsolni.

Az előzőek közvetve már utalnak arra is, hogy a feladatok struktúráját tekintve a középfoku nevelés-oktatás hazai új tantervei az úgynevezett hagyományos rendszerre^{*} épülnek.

Anélkül, hogy ismétlésbe kívánnánk bocsátkozni indokoltnak látjuk itt is hangsúlyozni, hogy Ágoston György állásfoglalásával értünk egyet^{**}, aki a nevelést "a kultúra, az objektív műveltség szubjektívvé válásának, interiorizálásának céltudatosan, tervszerűen, szervezeten irányított folyamatának^{***} tekinti, s a nevelés fő feladatait "egyrészt az elsajátítandó kulturális javak felől, másrészt a

* "A szocialista neveléselmélet az utóbbi időben többféle feladatrendszerrel dolgozott ki /például Ágoston György vagy a szovjet Szmirnov és a lengyel Aleksander Lewin/, ezeknek alkalmazása a tantervekben, alapidokumentumokban azonban ma még nem történt meg."

Dr. Ballér Endre: Tantervelmélet és tantervi reform -
Tankönyvkiadó, Budapest 1978, 26. o.

** A kommunista nevelés fő feladatainak Ágoston György által megfogalmazott rendszere /L. i.m.-ben/ további fejtegetéseinket és részletezett követelményrendszer koncepciókat /rendszerét, tartalmát, funkciót, valós vagy általunk vélt jelentőségét/ pregnáns mértékben befolyásolta. Ismeretes előttünk, hogy rendszerezése egyes kérdései pro és kontra élénk vita tárgyai voltak doktori értekezésének akadémiai vitáján. Számunkra azonban - a követelmények és követelményrendszerek gyakorlati feladatai szem előtt tartása szempontjából - erényeinek dominanciája érvényesül.

V.ö.: Széchy Éva: A pedagógia elméleti alapkérdéseiről
- Pedagógiai Szemle, 1977. 6. szám
532. o.

*** I.m.: 21. o.

pszichikus folyamatok felől^{*} közelíti meg, és a nevelési fő feladatoknak két sorát különbözteti meg:

Nevelési fő feladatok	
a kultúra tartományai	a pszichikus folyamatok
alapján	
tudományos nevelés	értelmi nevelés
politechnikai nevelés	érzelmi nevelés
erkölcsi nevelés	akarati nevelés
esztétikai nevelés	tevékenységre nevelés
testi nevelés	sajátos feladatai
világnézeti nevelés	

E rendszerezés - témánk szempontjából vizsgálva úgy gondoljuk - abból a tételből is kiindul, hogy az ismeretnek és ismeretanyagnak a tanulók személyiségének tartalmaivá kell válnia, ezért meghatározza egyrészt az elsajátítandók-, másrészt az aktív befogadást biztosító pszichikus folyamatok fő köreit - és egyben megerősíteni látszik mind a tantervi-, mind a részletezett követelmények általunk elképzelt, de elméleti és empirikus vizsgálatokra egyaránt támaszkodó megközelítését.

* I.m.: 81. o.

Követelmények - követelményrendszerek^{*}

Az elmondottak már utalnak arra is, hogy a követelmények megfelelő kimunkálása, meghatározása és pontosítása s a perspektivikus céllal való korrelációba hozása a célok-feladatok-követelmények dialektikus kapcsolatának szükségszerű következménye.

Ismert és evidens, hogy a változás és a reformok természetes velejárói az életnek és a fejlődésnek. S bár nem lehet feladatunk, hogy ezeknek kihatásait jelen dolgozatunk keretében részletesebben tárgyaljuk, mondanivalónk megértéséhez mégis szükséges utalnunk arra, hogy a tudományos és technikai haladás - amely a társadalomban, a tudományokban, a technikában és a kultúrában egyidejűleg kölcsönös összefüggésben végbemenő változásokat hozott és hoz létre - a

* Pedagógiai elméletünkben és gyakorlatunkban a "követelmény" és a "követelményrendszer" fogalmakat több jelentésváltozatban használjuk.

A követelmény "Nevelési értelemben vett fogalma azt jelenti, hogy a tanulóknak meghatározott etikai, esztétikai, higiéniai normákat, magatartási készségeket és szokásokat kell kialakítaniuk, szocialista erkölcsi, világnézeti és jellemtulajdonságokat kell magukban - a célirányosan szervezett közösségi élet gyakorlatában, az egymással összehangolt nevelési szintereken - kiformálniuk". "A didaktikában az egyes tantárgyakkal kapcsolatos ismeretek, jártasságok és készségek elérendő fokát s az ezek útján ki-művelt intellektuális műveletek, képességek megfelelő szintjét nevezzük követelményeknek."

A követelményrendszer a "nevelési cél lebontásából adódó és korcsoportonként meghatározott részletcélok, feladatok és tevékenységi formák rendszere, amely a maga egészében a személyiség standard programjának tekinthető."

- Pedagógiai Lexikon II. kötet, Akadémiai Kiadó Budapest 1977 443-444. o.

korábbiaktól eltérő, minőségileg újnak nevezhető lehetőségeket és követelményeket támasztott-támaszt a nevelés-oktatás számára is. Az elmúlt időszakban e tény - ugyan diszkrepanciával - mind a polgári, mind a szocialista pedagógiában kifejezésre jutott a nevelés-oktatás tartalmának korszerűsítésében, ésszerűsítésében és a nevelési-oktatási főcélra történő nagyobb összpontosításban.

Állításunkat látszik igazolni, hogy az utóbbi két évtizedben - főként az angolszász országokban s a jelen időszakban hazánkban is - új komplex tantervek^{*} készültek. Ezeknek lényegi meghatározó jegye, hogy rendszerszerűen tartalmazzák a tanulók számára a nevelés-oktatás és az "ehhez kapcsolódó programok révén tervezett iskolai és iskolán kívüli, közösségi tanulási tapasztalat céljait, követelményeit, tartalmát, folyamatát, forrásait és értékelési eszközeit"^{**}. Rendszerszerűen, mert a nevelési és oktatási célokról - feladatokról - követelményekről értekezve, azokat a távlatokban meghatározva a pedagógiai kutatók többsége taxonómiában^{***}

* A középfokú képzési célú nevelés és oktatás új tervei is - a tananyag nagyobb differenciálása mellett - a korábbiaknál jóval konkrétabb követelményeket, struktúráját tekintve követelményrendszert tartalmaznak.

** Dr. Ballér Endre: Tantervelmélet és tantervi reform
- Tankönyvkiadó, Budapest 1978 11. o.

*** taxonómia: "gör el., tud vmely leíró tudománynak az ismereti anyagot saját rendszerező elvei alapján rendszerbe foglaló része"
- Idegen szavak és kifejezések szótára
/szerkesztette: Bakos Ferenc/ Akadémiai
Kiadó, Budapest 1978 837. o.

témánk vonatkozásában követelménntaxonómiában[✱] gondolkodik.

Ha be akarunk vezetni néhány, a fejtegetéseink további menetét rendszerező megkülönböztetést, fel kell hívunk a figyelmet arra, hogy a követelménntaxonómia /követelményrendszer/ kifejezést különböző tartalmú jelentésben használják:

Általános pedagógiai követelménntaxonómia^{✱✱}

Általános pedagógiai cél- és követelményrendszer^{✱✱✱}

Általános követelményrendszer koncepció^{✱✱✱✱}

tantervi követelménntaxonómiák^{✱✱✱✱✱}

tantárgyi követelménntaxonómiák^{✱✱✱✱✱✱}.

E követelménntaxonómiákat - és általában a követelménntaxonómiákat - konfrontatív módszerrel vizsgálva általános jellemzőjükként állapítható meg: a pedagógiai valóság egzaktabb megismerését célozzák; a követelmények kognitív, affektív és pszichomotoros szféráját határozzák meg. A pedagógiai gyakorlatban azonban a követelmények kibontását, meghatározását érintően alkalmazott /"felhasznált"/ alapkategóriák az

✱ Történetileg az első követelménntaxonómia Bloom, B.S. amerikai kutató /és munkatársai/ nevéhez fűződik.

✱✱ 1.sz. függelék

✱✱✱ 2.sz. függelék

✱✱✱✱ OPI Dokumentumok - 1976/1

✱✱✱✱ és ✱✱✱✱✱ V.ö.: Dr. Ballér Endre: I.m.

Dr. Báthory Zoltán: A tantervek értékelésének kérdései

- Kandidátusi értekezés, Budapest
1977

értelmi nevelés területét érintik. E vonatkozásban öt kutatóprogram kategóriáit Kádárné Fülöp Judit hasonlította össze:*

Bloom	Nagy Sándor	Nagy József	Itelszon	IEA**
ismeret	ismeret	ráismerés	megőrzés	ismeret
		megnevezés		
megértés		reprodukció	megértés	megértés
	jártasság /szűkebb értelemben/	alkalmazás a külső algoritmus szintjén		
alkalmazás		alkalmazás a belső algoritmus szintjén	alkalmazás	alkalmazás
	készség	alkalmazás a maximális begyakorlottság szintjén		
analízis	jártasság /tágabb értelemben/	megismerő alkalmazás /képesség/		
szintézis				magasabbrendű műveletek /analízis- szintézis/
értékelés				

* Kádárné Fülöp Judit: Taxonómia a pedagógiában - Pedagógiai Szemle, 1971. 6. szám

** IEA: International Association for the Evaluation of Educational Achievement - /a tanulói teljesítmények értékelésére alakult nemzetközi társaság/ Az Országos Pedagógiai Intézet 1968 óta tagja.

Az összehasonlítás és a jelzett taxonómiák komparatív elemzése azt mutatja, hogy e rendszerek a pedagógiai taxonómiában gondolkodók számára annak lehetőségét biztosítják, hogy a tanítandó művelődési anyag és ismeretek elemeinek felsorolása^{*} mellett hierarchikus rendbe állítsák a tanulók gondolkodásában kialakítandó ismereti szinteket, értelmi műveleteket.

Az ismert különböző - nemzetközi és hazai - definíciók, definíciós kísérletek^{**} is ezt bizonyítják.

Taxonómiai rendszerünk kidolgozását inspiráló és egyben vizsgálódásunk tárgyát is képező hazai tantárgyi követelménytaxonómiák tételesen megfogalmazott, kibontott követelményei "figyelmének" középpontjában is az értelmi nevelés-oktatás feladata áll.^{***} Konfrontatív módszerrel folytatott komparatív és kontrasztív elemzésünk eredményei összegzése előtt néhányat szerkezeti és tartalmi vonatkozásban összehasonlítva az alábbi képet kapjuk:

-
- * Már itt jelezni kívánjuk azon, álláspontunkat is tükröző tényt, hogy nemcsak egyszerűen "felsorolásról" van szó. A célok-feladatok-követelmények kimunkálása, meghatározása ugyanis nem egyszerűen tartalmak feltárása, hanem e tartalmak struktúrálása, hierarchikus rendszerbe történő rendezése is. "A tananyag logikai struktúrája és a követelményrendszer kategóriái szoros összefüggésben, kölcsönhatásban állnak. A követelményrendszer meghatározásánál figyelembe kell venni a tananyag logikai szerkezetét, ugyanakkor a tananyag logikai struktúrájának kibontásakor fel lehet használni a követelményrendszer taxonómiai kategóriát."
- Általános követelményrendszer koncepció, OPI Dokumentumok 1976/1 4. o.

** A II. fejezet bevezetőjeként e kérdést szükségszerűen érinteni fogjuk.

*** A nevelés-oktatás többi, hasonlóan fontos feladataira csak következtetni lehet.

AZ EMBER ÉS A NYELV TÉMAKÖR

- 1. Nevelési területek: ...
- 2. Képzési feladatok: ...

kb. 13 óra

3. Ismeretanyag

4. Ismereti szintek /tevékenységi formák, műveletek/

3.1.	3.2.	3.3.	4.1.	4.2.	4.3.
a/ Megnevezése	b/Vissza- csatolások	Fogalmak	Összefüg- Megtérítés	Felismerés	Alkalmazás

A beszéd tár- sadalmi és egyéni jelen- tősége	Szösszeté- tel Fogalmazás Tagolás írásejelek Felolvasás	Gondolat A nyelv mint em- beri je- lenség A tagolt beszéd Kommuni- káció	A szóbeli és írásbe- li közlés A gondolat- közlés társadalmi jelentőség- gondolko- dás kap- csolata	A nyelv mint em- beri je- lenség A tagolt beszéd és társadalmi jelentőség- gondolko- dás kap- csolata	Beszéd íráse - az ált. isk. követelmé- nyeknek meg- felelő fokon ÉKSz haszná- 3.1./b anya- ga
--	--	---	--	---	---

OPI Tantárgyi Főosztály - Részletezett követelmény- és eszközrendszer a szakközép-iskolák I. osztályai számára

MAGYAR NYELV

Készítette: Dr. Hangay Zoltán
Bíráltta: Dr. Szende Aladár
Kísérlet céljára - 1978.

T é n y e k	F o g a l o m	Törvényszerűség	Esztétikai érzék- és ízlésfejlesztés
Művészet és valóság törzsanyag			
A művészetek kialakulásának marxista magyarázata	A művészet és a művészi vissza-tükrözés fogalma		Az igazi művészet mindenkori témája az emberköz-pontú valóság
I s m e r e t a n y a g			
I s m e r e t i s z i n t e k			
Tények, indukció bázisul szolgáló ismeretek	Fogalom új dő ismeretek	Összefüggések, törvény-szerűségek új bővítendő	Megértés Felismerés Alkalmazás
Az Odüsszeia esz-meisége, világképe	emberi sors, isteni végzet; az emberi akarat, cselekvés sorsfor-máló le-hetősége	Ósi meséi tudatrété-gek és a korabeli görög va-lóság ábrázolásá-nak kap-csolódása a műben	Van végzet, de az embe-rek lelké-ben, alka-tában rejlik. az Odüsszeiából az istenek és az emberek "ter-mészetes" együtt-élésének jelleg-zetesen ókori görög felfogá-sára
OPI Tantárgyi Főosztály - Részletezett követelmény és eszközrendszer a szakközépisko-lák I. osztálya számára - MAGYAR IRODALOM			
Készítette: Csákvári József - Horváth Zsuzsa			
Bíráltta: Viskovits Erzsébet			
Kísérlet céljára 1978.			

1. Ponthalmazok

Optimális követelmények

Minimális követelmények	Csak optimumként szereplő követelmények
A megértés szintjén tudják ponthalmazok esetében a közös rész, az egyesítés és a tartalmazás fogalmát.	A megértés szintjén kell tudniuk a halmaz. az alaphalmaz, a részhalmaz fogalmát, a halmazokkal kapcsolatos műveleteket /unió, metszet, különbség/. /A ponthalmazok témakörének anyaga jó alkalmat ad arra, hogy a fenti fogalmakat érteljük, későbbi magasabb szintű kialakulásukat elősegítsük./
Az alkalmazás szintjén kell tudniuk a körvonal, a körlemez, a gömbfelület, ... fogalmát, ...	Szerezzenek gyakorlatot egyszerűbb tartományszerű ponthalmazok megkeresésében. /Pl. keressük meg .../

OPI Tantárgyi Főosztály - Részletezett követelmény- és eszközrendszer a szakközépiskolák I. osztályai számára
M a t e m a t i k a

Készítette: Lasztóczy Gyula
Bíráltta: Ákos Pálné
Kísérlet céljára - 1978.

K ö v e t e l m é n y e k			
Tanítási egység	Ismeret	Megértés	Alkalmazás
BEVEZETÉS			
1. A fizikai megismerés módszerei	A természet megismerése <u>megfigyelés</u> , <u>kísérlet</u> , <u>mérés útján</u> lehetséges. Mértékegység rendszere.	A SI használatának célszerűsége.	Prefixumok cél- szerű használá- ta.
	A <u>hosszúság és idő mértékegységei</u> .		..

<hr/>			
OPI Tantárgyi Főosztály - Részletezett követelmény- és eszközrendszer a szakközép-iskolák I. osztályai számára - FIZIKA			
Készítette: Paál Tamás			
Bíráltta: Gerő László			
<u>Kísérlet céljára! - 1978.</u>			

1. Az anyag felépítése, szerkezete

Óraszám: 17

Ismeret	Megértés	Alkalmazás
<u>atom</u> elemi részecske <u>proton</u> <u>neutron</u> <u>elektron</u> <u>atommag</u>		
elemi részek jelölése <u>rendszer</u>	<u>A protonszám meghatározza az atom minőségét</u>	A neutronok számának kiszámítása a tömegszámból és a rendszámból
<u>tömegszám</u> izotópatomok <u>kémiai elem</u> <u>elektronburok</u>	: :	
<hr/>		
OPI Tantárgyi Főosztály - Részletezett követelmény- és eszközrendszer a szakközép-iskolák I. osztályai számára - KÉMIA Készítette: Máté Jánosné Bíráltta: Kecskés Andrásné <u>Kísérlet céljára! - 1978.</u>		

3. Képességfejlesztő gyakorlatok

Óraszám: 20 óra

Nevelési területek /feladatok/: Működjenek együtt... . Azonosuljanak.... .

Képzési feladatok: 1 2

Ismeretanyag:

a/ Pszichomotoros követelmények

Bemutató után és szóbeli segítséggel végezzenek a 2-3 alapformát tartalmazó 4-8 ütemű erősítő és lazító hatású szabadgyakorlati alapformájú gimnasztikai gyakorlatokat: szabad és páros gyakorlatokat pad- és bordásgyakorlatok, kéziszergyakorlatok.

•
•
•

b/ Ismereti követelmények

Ismerjék fel a különböző szabadgyakorlati alapformájú gyakorlatok lazító és erősítő hatását. Értsék meg, hogy az egészségügyi testnevelés, a munkaártalmak megelőzése szükséges, hasznos.

•
•
•

OPI Tantárgyi Főosztály - Részletezett követelmény- és eszközrendszer a szakközépiskolák I. osztályai számára - TESTNEVELÉS

Készítette: Nagy Sándor
Bíráltta: Taubert István
Kísérlet céljára! - 1978.

Egymás mellett /illetve egymás után/ látva a vizsgált részletezett követelménytaxonómiákat szemünkbe tűnik:

- a tanítási-tanulási folyamat egész ismeretanyagát bontják alkotóelemeire, és ezeket helyezik be a különböző követelmény fokozatokba;
- a követelményrendszerek részei egyeznek a tantervi témakörökkel /!//;
- a szaktárgyi nevelő-oktató munka tartalmát és feladatait három területen részletezik: témaegységenként utalnak a tananyaghoz kapcsolódó fontosabb nevelési lehetőségekre, képzési feladatokat tüntetnek fel, és megjelölik, hogy a tantervi törzsanyag tudáselemeinek elsajátítása milyen szinten várható el a tanulóktól;
- belső tagolásuk alapvetően az általános tantervi taxonómia nyomán a kognitív terület kategóriáinak különböző megközelítésén alapszik, és többségükben a megismerés - megértés - alkalmazás hármas hierarchiája világosan felismerhető;
- az alapvetően érvényesülő hármas ritmus mellett szembe-tűnő a kompozíciók lényegesnek mondható eltérései;
- a hármas ritmuson belül a fogalmak különböző, több jelentésváltozatban történő alkalmazása az értelmezések nagy különbségeit mutatja;
- a követelmények "pontos" meghatározásával és differenciálásával "együtt járt" egy egyre növekvő bizonytalanság terminnológiai tisztázódás helyett.

A kérdéssel kapcsolatban azonban nemcsak teoretikus jellegű megállapításokra támaszkodhatunk. Kontrasztív vizsgálat tárgyává tettük az úgyszólván valamennyi részletezett követelményrendszerben definiált megértés, felismerés, alkalmazás fogalmakat. Így hangzanak:

Megértés: "Ez a szint az elsődleges megragadás, az elraktározás, a felidézés igényeit elégíti ki, lehetővé teszi az ismeretanyag reprodukálását. Elnevezésében is benne van, hogy a tanulónak el kell jutnia a műalkotás elemi fokon történő megértéséhez."*

"a tanult ismereteket tudja a tanuló az emlékeztében elraktározni, majd reprodukálni."**

"kijelentések magyarázata, törvények belátása, értelmezése."***

/szintjén/ "fogalmak, jelenségek, folyamatok, illetve ezekre vonatkozó kijelentések magyarázatát, a fogalmak közötti összefüggések, tendenciák, szabályok, törvényszerűségek belátását, értelmezését követeljük meg a tanult szituációban."****

Részletezett követelmény- és eszközrendszer a szakközépiskolák I. osztályai számára: *: magyar irodalom 5. o.; **: történelem 4. o.; ***: fizika 3. o.; ****: kémia 1. o.

Felismerés: "A felismerés szintjén a tanuló nem ismert szituációban képes felismerni valamely fogalom vagy törvényszerűség jelentkezését. A felismerést kommunikálni is képes."[✕]

/szintje/ "az új összefüggésben előforduló fogalmaknál ismerje fel az ismétlődőt, állapítsa meg, hogy milyen formában érvényes az új jelenségben."^{✕✕}

Alkalmazás: "Ezen a szinten a tanuló a fogalmakat és a törvényszerűségeket ismeretlen szituációban érvényesíteni képes, azaz: a problémamegoldó gondolkodás színvonalán önállóan oldja meg a feladatot. Például: a tanuló önállóan - vagy kis tanári segítséggel - tud műveket elemezni, esetleg - elemi fokon - képessé válik különböző művészeti ágakhoz tartozó alkotások összehasonlítására."^{✕✕✕}

/szintje/ "legyenek képesek a tanulók az ismeretanyagot /tényt, fogalmat, összefüggést/ alkalmazni, tudják lényege szerint azonosítani a

Részletezett követelmény- és eszközrendszer a szakközépiskolák I. osztályai számára: ✕: magyar irodalom 5. o.; ✕✕: történelem 4. o.; ✕✕✕: magyar irodalom 6. o.

már ismert fogalommal, törvényszerűséggel."*

"kognitív-operatív tevékenység, az adott ismeret a tanulttól eltérő új szituációban."**

/szintjén/ "az ismereteket konkrét cselekvés vagy gondolati tevékenység során kell a tanulóknak felhasználnia, többnyire a tanult helyzettől eltérő szituációban."***

A kontrasztív egybevetés azt látszik igazolni, hogy a különböző szerzők nemcsak formailag alkalmaznak különböző kategóriákat az egyes tantárgyaknál****, de az azonos kategóriák értelmezésében is különböző árnyalatok fedezhetők fel.*****

Általánosítva és összegzésszerűen fogalmazva: lehetetlen nem észrevenni és probléma, hogy az ismereti szintek /tevékenységi formák, műveletek/, ismereti követelmények, az ismeret és információ, az ismeret és tudás, az ismeret és teljesítmény, az ismeret mint tények, fogalmak, összefüggések és törvényszerűségek rendszere stb. a legkülönbözőbb alkalmazásban, módon és felfogásban szerepelnek az egyes taxonómiákban.

Részletezett követelmény- és eszközrendszer a szakközépiskolák I. osztályai számára: * történelem 4. o.; ** fizika 3. o.; *** kémia 1. o.; **** L.: 25-31. o. /részletek/

***** E kategóriák fogalmi értelmezésében nem érthető a különbség, az eltérés, hiszen az elsajátításhoz vezető folyamat szintjeit jelzik és nem a tartalmi sajátosságokat.

A problémának azonban két, egymással szorosan összefüggő, de az elemzés számára elkülöníthető oldala van. Az egyik kérdés: a kompozíció /a forma/, a taxonómiai rendszer gátló tényezőt jelentő eltérései; a másik: a tartalmi, a terminológiai bizonytalanság /amely természetesen kifejezője annak is, hogy a részletezett követelményrendszerek elméleti, tartalmi kérdései sok vonatkozásban tisztázatlanok/.

A kompozíciós felfogásbeli különbségek azt a tényt látszanak tükrözni, hogy "a különböző tantárgyak követelményrendszere - noha egységes alapelveken kell álljon - nem lehet uniformizált"[✱], mert "tükrözi az adott tartalom sajátosságait"^{✱✱}. A két igazság - mármint a "tükrözi az adott tartalom sajátosságait" és az "egységes alapelveken kell álljon" szembeállítása a célrendszer, a tanítási-tanulási folyamat és a tantárgyi követelményrendszer determinánsainak eltérő értelmezésére utal.

Úgy gondoljuk továbbá, hogy a már hivatkozott meghatározás - "... az ismereti anyagot saját rendszerező elvei alapján rendszerbe foglaló része"^{✱✱✱} - a nevelés-oktatás elméletére és gyakorlatára, tartalmi és formai kérdéseire, mint egész-

✱ Általános követelményrendszer koncepció
- OPI Dokumentumok 1976/1 4. o.

✱✱ Uo.

✱✱✱ L.: 21. o. /a taxonómia általános fogalmának meghatározása/

re vonatkozik. Empirikus ismereteink is arra hívják fel a figyelmet, hogy a praxisban^{*} tantestületi szinten - többek között - eszmefuttatások, alkotó viták tárgyát képezte a közismereti tárgyak részletezett követelménytaxonómiái eltérő rendszerben történő felépítése.

Tartalmi vonatkozásban az egyes részletezett követelménytaxonómiák a követelményeket nem a tantervben és esetenként az egyes témakörök előtt a rendszerben meghatározott nevelési feladatok, hanem a tananyag alapvető tartalmi tagolódása szerint végzik. A tananyag ismereteket felsoroló jellege, az ismereteknek ilyen vagy olyan szempont szerint történt elrendezése hatolt be, került át a követelmény kategóriájába. A nevelési célok-feladatok megvalósításához szükséges ismeret^{**} azonban csak az egyik feltétel. A másik feltétel az, hogy a kiválasztott ismereteknek azokat a szintjeit kell meghatározni, melyek az ismeretből a legközvetlenebbül, a legegyszerűsebben a célhoz s feladathoz vezetnek. Ennek a szerves egységnek a feltárása és hierarchikus elrendezésű követelményekben történő meghatározása teszi lehetővé, hogy a műveltség szélesen értelmezett fogásának megfelelően - amely a műveltséget az ismeretek,

* A tantárgyi részletezett követelményrendszerek kipróbálása az 1978/79-es tanévtől 10-10 iskolában folyik.

** "ismeret: ... Az oktatás elméletében és gyakorlatában a tantervekben meghatározott művelődési anyagot jelenti, ..." - Pedagógiai Lexikon, Akadémiai Kiadó Budapest 1977 II. kötet 259. o.

képességek, világnézet, magatartás egységeként határozza meg[¶] - a részletezett követelményrendszer funkcióit betöltse, betölthesse.

A kompozíció és a koncepció, azaz a forma és a tartalom dialektikus kapcsolatban áll egymással, az optimális tehát az ha a koncepció a kompozícióban is kifejezetten megjelenik és megfogalmazódik. Valóságos erőt csak a teljességében átgondolt, irányában egységes és következetes követelményrendszer képviselhet.

¶ V.ö.: Ágoston György: A pedagógia alapfogalmi és a nevelési célrendszer - Akadémiai Kiadó, Budapest 1976 I.fejezet

A RÉSZLETEZETT KÖVETELMÉNYRENDSZEREK ALAPJAI ÉS CÉLJAI

Komparatív és kontrasztív vizsgálatunk összegzéseként - a pozitívumok hangsúlyozása mellett - megállapítottuk, hogy

- az egyes tantárgyaknál nemcsak formailag alkalmaznak különböző kategóriákat, hanem az azonos kategóriák a legkülönbözőbb értelmezésben szerepelnek az egyes taxonómiákban;
- a követelmények kibontása, meghatározása alapvetően a kognitív szféra kategóriáinak különböző megközelítésén alapszik;
- a tananyag ismereteket felsoroló jellege "hatolt be" a követelmények kategóriáiba;
- a nevelési és képzési feladatok témaegységenkénti szöveges megfogalmazása kevésbé tükröződik a követelményekben.

Külön figyelemre méltó az, hogyan értelmezik az összehasonlítás alapját képező részletezett követelményrendszerek szerzői a részletezett követelményrendszer funkcióit. Bevezetőikben direkt vagy indirekt formában szerepel, hogy a tantervi célok megvalósulását szeretnék elősegíteni, s a tervezés és az egységes értelmezés segítségét hangsúlyozzák. Rendkívül zavaró azonban, hogy egyes tantárgyaknál /pl.: fizika, kémia, irodalom/ értékelést, minősítést segítő funkciójától határozottan "megfosztják", kiemelve, hogy nem vonatkozhat a tanulói teljesítmények minősítésére.

Előző fejtegetéseink és következtetéseink egyrészt probléma* felvetésnek is tekinthetők, másrészt utalnak arra is, hogy tudományosan lehetségesnek és indokoltnak, a társadalmi szükségletek-követelmények és a pedagógiai praxis oldaláról célszerűnek tartjuk az alapelveit tekintve egységes követelményrendszer meghatározását.

Tudatában vagyunk azonban annak, hogy a rendszerelméleti kidolgozás és megközelítés alkalmazhatósága a nevelés-oktatás taxonómiai kérdéseinek vizsgálatánál több validitás jellegű problémát vet fel. Kiinduló állításunk helyességét illetően elsősorban olyan vonatkozásban merülhetnek fel kétségek, hogy a sokoldalú praxisból is következő egységes rendszer igénye "uniformizálás" vagy "szupermodell", amely él a formalizálás meggyőző erejével, de úgy tűnhet, több tényezőt felölelve egyesek szerepét eltúlozza, míg másokat fontosságuknál kisebb súllyal vesz tekintetbe.

Hipotézisünk szerint a középfokú nevelési-oktatási célok gerincét az ELSAJÁTÍTÁSRA, mint hierarchikusan felépített követelményekre vonatkozó cél- és feladatrendszer képezi. Objektíve azt kell tehát figyelembe vennünk, hogy a tanítási-tanulási folyamat elsődleges célja az elsajátítás**, "a mindenoldalúan és harmonikusan fejlett" személyiség közéletése.

* A probléma kifejezést mindenkor "megoldásra váró feladat" értelemben használjuk.

** Értelmezésünk szerint megértés, emlékezetben tartás és alkalmazás.

A probléma megoldásához vezető úton első lépés a pedagógiai- és taxonómiai alapfogalmak tisztázása, az értelmezések egy általánosan elfogadható állásponthoz közelítése.

A definíciók problémái

Munkánk előző oldalain már jeleztük, hogy a pedagógia elméletében és praxisában "uralkodóvá vált" egyes fogalmak különböző, több jelentésváltozatban történő alkalmazása. Ezért az értelmezések eltéréseinek vázlatos felsorolása helyett, az általunk is igényelt és elképzelt egységes értelmezés kialakulását elősegítendő, azon fogalmak meghatározását kíséreljük meg, amelyekkel és amilyen értelemben a továbbiakban dolgozni fogunk^{*}.

- ismeret: az oktatás elméletében és gyakorlatában a tantervekben meghatározott művelődési anyagot jelenti. Az egyes tantárgyak ismeretanyaga - általában - tényeket /adatokat, jelenségeket, eseményeket/ és általánosításokat /tudományos fogalmakat, ítéleteket/ tartalmaz, s magában foglalja azokat a világnézeti tételeket, törvényszerűségeket is, amelyekre - mint a tantárgy anyagából levonható legátfogóbb általánosításokra - a világnézeti meggyőződés rendszere épül.

^{*} A meghatározások azonosak az adott címszónál a Pedagógiai Lexikonban találhatóakkal. Amennyiben attól a legkisebb mértékben is eltérünk, a meghatározás végén S /nagy es/ betűvel jelöljük.

- előismeret: a rendszerszerű nevelés-oktatás folyamatában ilyen vagy olyan formában és mértékben korábban megismert olyan ismeret, amelynek fel-
frissítése, szilárdítása, permanens gyakor-
lása és alkalmazása az új ismeret megértését
és elsajátítása folyamatát elősegíti.^S
- az ismeret leglényegesebb számba vehető formái:
képzet, tény, leírás, fogalom, törvény, sza-
bály.[¶]
- művelődési anyag: az objektív társadalmi szükségletek és
a nevelési fő feladatok^{¶¶} alapján meg-
határozott /kijelölt/ kulturtartalmak
összessége.^S
- megértés: a dolgok lényegének és alapvető összefüggései-
nek gondolati megragadása. A problémamegoldó
gondolkodástól eltérően már meglevő fogalmak
és ismeretrendszerek értelmezése, gondolati
tisztázása, áttekintése és rendszerezése. ...
Az iskolai oktatásban az ún. tudományos fogal-
mak megértését és alkalmazását kívánjuk a ta-
nulóktól. A megértett fogalmakból az oktatás
egységes rendszereket épít ki, a különböző
tantárgyak fogalomrendszereit. Az egyes tan-
tárgyak fogalmai a logikai alá-, fölé- és mel-
lérendelés alapján hierarchikus rendszert al-

¶ V.ö.: Ágoston György - Nagy József - Orosz Sándor: Méré-
ses módszerek a pedagógiában - Tankönyvkiadó, Buda-
pest 1971

¶¶ A kultúra tartományai és a pszichikus folyamatok alapján
meghatározott nevelési fő feladatok.

kotnak, amely az illető ismeretrendszer logikai vázát tükrözi. Az ebben a rendszerben való eligazodás és tájékozottság alapvető feltétele az illető tantárgy megértésének és értelmes felhasználásának.

alkalmazás: már meglévő- és feldolgozott ismeretekkel olyan cél jellegű tevékenység folytatása, amelynek során a szükséges megerősítést, gyakorlást elvégezve jártasságokat és készségeket fejlesztünk és az alkotó alkalmazáshoz eljutást biztosítjuk.^S

elsajátítás: valamely művelődési anyag feldolgozásának, személyes megtanulásának az a szintje, melyen már nemcsak a jó megértés és emlékezetben tartás valósul meg, hanem az alkalmazni tudás is. Ezen a szinten mondhatjuk, hogy az ismereteket sajátunkká tettük. Ehhez az oktatási folyamat teljessége szükséges abban az értelemben, hogy nemcsak az ismeretszerzési, hanem az alkalmazási fázisok is megfelelő szinten megvalósulnak benne; így válik lehetségessé, hogy ne csak megérteni tudják, hanem alkalmazni is megtanulják a fiatalok az ismereteket.

fogalomrendszer: az ismeretátadás-ismeretszerzés során megtanítandó-elsajátítandó fogalmak, törvények, törvényszerűségek, összefüggések,

szabályok összessége. ^{KS}

felismerés: az emlékezésnek az a formája, amelyet az ismerősség érzése mutat, ha a szervezet ismét észleli azokat a tárgyakat vagy eseményeket, amelyekkel korábban már találkozott.

tudás: valamely ismeret elsajátítását és a produktív gondolkodás adekvát szintjét jelenti. ^{KKS}

tartalomtudás: amely konkrét egyedi ismeretekre vonatkozik. ^{KKK}

eszköztudás: amely újabb "üzenetek" vételét teszi lehetővé. "Ilyen tipikusan mindenféle kódrendszer ismerete és a használatra való képesség - pl. írás-olvasástudás, a matematikai szimbólumrendszer ismerete, idegennyelvi és anyanyelvi tudás, a természettudományos megismerés módszereinek alkalmazásképes ismerete, a logikai rendszerben gondolkodás képessége, a történetiszemléletnek nevezett tudás. Eszköztudás fejeződik ki az érdeklődésben is." ^{KKKK}

* Míg a fogalom a dolog, a jelenség lényegét, a törvény a jelenségek közötti összefüggések lényegét tükrözi.
- V.ö.: Ágoston György - Nagy József - Orosz Sándor: I.m.
36-37. o.

"A szabály a tevékenység lefolyását, a végrehajtás lépéseit írja elő." - Uo.: 37. o.

** Más megfogalmazásban "tudásnak nevezzük a valóságot tükröző interiorizált, illetve exteriorizált formában létező ismereteket és operatív tevékenységeket". - Uo.: 34. o.

KKK - KKKK Kádárné Fülöp Judit - Joó András: A rendszerszemléletű tananyagtervezés néhány problémája - OPI Dokumentumok 1978/10 40. o.

A fogalmak ezen meghatározása és elhatárolása - elhatárolási kísérlete - után azonban szeretnénk hangsúlyozni, hogy az itt adott meghatározások főképpen azt a célt szolgálják, hogy az egységes értelmezést és -alkalmazást elősegítsük. Ha ily módon értelmezzük a fogalmak tartalmi különbségét, akkor /és csak ez esetben/ válik lehetővé részletezett követelményrendszerünk rendszerelméleti kifejtésének megértése és alkalmazása.

A követelmény, követelményrendszer általunk leglényegesebbnek tartott alapvető ismerveit, jellemzőit munkánk más helyein már megkíséreltük összefoglalni. A pedagógiai taxonómia fogalmával azonban itt és most kell foglalkoznunk.

A már idézett taxonómia fogalomban^{*} érvényesülő rendszerűség, sajátos rendező elv, besorolás alapelveként valamennyi meghatározásban megtalálható:

- "A tanulási taxonómia elsődleges jelentése a tanulás eredményeinek, azaz az egyén tanulás folyamán megszerzett képességeinek szisztematikus rendezése."^{**}
- "A követelmények a tantárgy tartalmához igazodó, lehetőleg hierarchikusan felépülő műveletekre és tevékenységekre "lefordított" célok, amelyekben a nevelés és a tanítási-tanulási folyamat elvárt eredményei tükröződnek."^{***}

* L.: 24. o.

** The Encyclopedia of Education - Lee C. Deighton, /ed./ MacMillan, New York Vol. 8. 1971. 596. o.

*** Báthory Zoltán: A tantervek értékelésének kérdései - Kandidátusi értekezés, 1977 38. o.

- "Követelménytaxonómián a tervezett tanulói teljesítmények egységes szempont alapján történő hierarchikus felépítésű - alá-fölérendeltségi viszonyba állított elrendezését értjük."*
- "A tantárgyi követelménytaxonómia az egyén /1/ minimálisan/optimálisan elvárt tanulási eredményeinek /2/ az iskolatípus és a tantárgy céljai által meghatározott, /3/ elméletileg megalapozott és /4/ tapasztalatilag igazolható, /5/ komplex, többdimenziójú, /6/ konkrétan megfogalmazott /7/ hierarchikus rendje, amely /8/ segíti a pedagógiai folyamat irányítását, /9/ a tanulók értékelésének alapjául szolgál, és /10/ megalapozza az eszközrendszert."**
- "Egy-egy tantárgyi követelményrendszer a tanítási-tanulási folyamat egész ismeretanyagát alkotóelemeire bontja, és ezeket behelyezi a különböző követelmény fokozatokba. Elkészítésük lehetővé teszi általánosan mérhető és egyöntetűen értékelhető teljesítménykategóriák kidolgozását is. A követelményrendszer részei egyeznek a tantervi témakörökkel."***

* Dr. Ballér Endre: Törekvés az értékelés alapjául szolgáló követelményrendszer kidolgozására
- Pedagógia 13, Szeged 1976 151. o.

** Miklósné Dr. Boda Edit: Követelményrendszer és eredménymérés - Doktori disszertáció 1977
36. o.

*** Dr. Hangay Zoltán: Részletezett követelmény- és eszközrendszer a szakközépiskolák I. osztályai számára MAGYAR NYELV
- OPI, stencilezett kiadvány 1978 1. o.

A definíciókban így vagy úgy, de kísérlet történik a cél, a követelmény és a művelődési anyag /a tananyag tartalma/ kapcsolatának kifejezésére. A cél és a tartalom egyesítésének lehetőségét alapvetően valamennyi meghatározás megvalósíthatónak a taxonómiai alkalmazásban látja. Közösnek tűnő vonásuk továbbá, hogy "értékelési taxonómiák", melyek a tantárgyak belső logikáján és követelményrendszerén alapulva a célok és követelmények struktúrájának a tanulói "teljesítménystruktúrával" való egybevetését célozzák. A személyiségfejlődés törvényszerűségeivel összhangban levő, a kitűzött céloknak megfelelő pedagógiai hatásfolyamat eredményére* azonban visszakövetkeztetni nehezen lehet.

A következő lépés a közismereti tantárgyak részletezett követelményrendszere definíciójának - a lehetőségekhez képest egyértelmű - megfogalmazása:

TANTÁRGYI RÉSZLETEZETT KÖVETELMÉNYRENDSZERNEK NEVEZZÜK AZT A TAXONÓMIÁT, AMELY OPERACIONALIZÁLTAN KIFEJEZETT CÉLOKAT ÉS HIERARCHIKUSAN ELRENDEZETT MŰVELŐDÉSI ANYAGOT TARTALMAZ.

Minimális-optimális követelményelemei és művelődési anyaga meghatározásakor "figyelembe veszi" az objektív társadalmi szükségletet, a nevelési-oktatási célokat-feladatokat, a tanulók életkori sajátosságait és a megvalósíthatóságot /segítő és akadályozó tényezőket, körülményeket/.

* Például a személyiségben, a pszichikumban létrejövő változásra, az új pszichikus képződményekre /jártasságokra, készségekre, képességekre - meggyőződésre, akaratra, jellemre/.

Úgy véljük, az elmondottakból és definíciós kísérletünkéből //javaslatunkból/ már kitűnt, hogy felfogásunk szerint célszerű és lehetséges egy - rendszerének alapelveit tekintve - egységes tantárgyi pedagógiai taxonómia bevezetését inspirálnunk.

Olyan rendszerét, amely

- összhangban van /kell, hogy legyen!/ az objektív társadalmi szükségletekkel[✱] - azaz jelenlegi, közeli és távlati szükségleteinkkel -, a kultúra tartományai- és a pszichikus folyamatok alapján meghatározott nevelési-oktatási fő feladatokkal^{✱✱},
- a célokat-feladatokat-követelményeket, a művelődési anyagot /tananyagot/ és a tanulói ismeretstruktúrát kölcsönhatásukban, rendszerként vizsgálva tárgyalja;

amelynek kimunkálása során - az egységes értelmezést és tevékenységet is célozva - lehetséges kifejteni

- azt a követelményekre tett hangsúlyt is indokló törekvést, hogy a tantárgyak az ismeretekre alapozva jártasságokat, készségeket, képességeket, gondolkodásmódot,

✱ Munkánk más helyein úgy fogalmaztunk, hogy az "objektív társadalmi igényekkel".
Jelenlegi praxisunkban egy bizonyos fokú szubjektíválódást érzünk, s a "szükségletekkel" inkább látjuk lehetségesnek a távlati időszakra jellemzővé váló objektivitás kifejezését.

✱✱ L.: 19. o.

- magatartásformát, világnézetet is átszarmaztassanak;
- azt, hogy a konkrét követelményekben a tantárgy által vállalt célok és feladatok /adott szakaszra vonatkoztatva is/ megjelenjenek;

amelyben a követelményekben "megfogalmazott", nyújtott információk tartalma, értelmezhetősége és iránya a tanári munkában lehetőséget biztosít /igényt, követelményt támaszt?!/

- arra, hogy a nevelés és a tanítási-tanulási folyamat szakaszait és egészét egységben orientálja,
- a tanítás-tanulás során - az osztály, a tanuló felkészültségéhez igazodva, azt fejlesztő módon - a követelményt konkrétummá váltsa, és
- a tanulóknak /középiskolai tanulmányaik időszaka alatt/ olyan tulajdonságokat munkáljon ki, "mint a fejlett önálló gondolkodás, sokoldalú érdeklődés, kutató szellem, az önálló tájékozódás képessége, megfelelő módszerek birtoklása új ismeretek önálló elsajátítására, feldolgozására és ezeknek alkotó módon való felhasználására munkájukban és más, számukra fontos tevékenységekben"^{*};
- olyan, a tanulókhöz szóló írásbeli-szóbeli kérdések, feladatok, problémák megalkotásához, teljesítményeket mérő dokumentumok kidolgozásához, amelyekben a követelmény feladattá, a feladat tanulói teljesítménnyé változásának folyamata zajlik.

* Ágoston György: A pedagógia alapfogalmai és a nevelési célrendszer - Akadémiai Kiadó, Budapest 1976 143. o.

- V.ö.: A középfokú nevelés és oktatás hatályos /tan/terveivel /OM 1978, 1979/

A közismereti tantárgyak részletezett követelményrendszerének felépítése a következő képet mutatja:

ISMERETSZERZÉS			ISMERETALKALMAZÁS		
ELŐISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM-RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS	ELSAJÁTÍTÁS
Az adott témához kapcsolódó, azzal összefüggő korábban minimálisan*-optimálisan elsajátított és a jelenlegi ismeretszerzést-ismeretalkalmazást elősegítő ismeretek, jártasságok, készségek, képességek.	Az adott téma /esetenként témaegység vagy -részlet/.	/Ha van, az előismeretre is támaszkodva/ A megnevezett témával kapcsolatos megtanítandó-elsajátítandó fogalmak, törvények, törvényszerűségek, összefüggések, szabályok, tények.	A dolgok lényegének és alapvető összefüggéseinek gondolati megragadása, a fogalomrendszer tartományába tartozók és az ismeretrendszerek felismerése, magyarázata, belátása, értelmezése.	A már meglevő, feldolgozott és megértett ismeretek megerősítése, gyakorlása, alkalmazása /az egyszerűtől az alkotó alkalmazásig/ a jártasságok, készségek, képességek kibontakoztatása és fejlesztése érdekében.	Ismeretek megértése, emlékezetben tartása és alkalmazni tudása követelmény-elsajátítás szintjén /amelyek ahol lehetséges megfogalmazni, megfogalmazásukban tükrözik a világnézeti, pszichikus kialakulásokat is/.

* A minimum-követelményeket aláhúzás jelzi a rendszerben.

A részletezett követelményrendszer kategóriái és egymáshoz való viszonyuk:

Korábban arra a következtetésre jutottunk, hogy a nevelés fő feladatai az objektív társadalmi szükségletek által meghatározottan az osztársadalmi praxis valóságos struktúrájában vannak kijelölve. Ezzel összhangban fejtette ki és határozta meg Ágoston György - a kultúra tartományai és a pszichikus folyamatok felől közelítve - nevelési rendszerét, s jelölte meg azokat a nevelő-oktató tevékenységeket, amelyek a már körvonalazott nevelési célnak-feladatnak megfelelnek.

Az ismert tevékenységek kontinuitása legpregnansabban a tanítási-tanulási folyamatban és annak két, egymásba hatoló és egymást felváltó komplex fázisában^{*}, az ismeretszerzésben és az ismeretalkalmazásban ragadható meg. A rendszer összefogó kategóriáiként történő alkalmazásukat^{**} - az elmélet és a praxis oldaláról közelítve egyaránt - célszerűvé teszi, hogy

- a célokkal-feladatokkal-követelményekkel összhangban meghatározott tantervi témák lebontásának feldolgozása során

* Általános és különös dialektikáját kívánjuk hangsúlyozni a \longleftrightarrow jelöléssel is.

** A pedagógiai praxissal látszólagos ellentmondásban "külön kezelve" az ismeretanyagot és az elsajátítási szinteket.

- szükségessé váló speciális teendők^{*} tervszerű egymásutánjának alapján az ismeretszerzésben és az ismeretalkalmazásban - az optimálisan feltételezett intenzív közvetítés és intenzív "elsajátítás" révén - formálódik ki a tanítási-tanulási folyamat;
- az egyik fázisban új ismeret feldolgozása, egy másikban a már meglevő ismeret alkalmazása, rendszerezése-rögzítése-ismétlése, egy továbbiiban valamely /illetve az előzőekben adott/ tananyagrészt elsajátítása mértékének ellenőrzése^{**} válik szükségessé;
 - az ismeretszerzésnek és az ismeretalkalmazásnak kifejezetten pedagógiai célja van, és pedig azoknak a jártasságoknak, készségeknek, képességeknek a kimunkálása, amelyek egyáltalán lehetővé teszik az alkalmazásokat, s e jártasságokat, készségeket és képességeket azért fejlesztjük ki, hogy általuk - mind intellektuális, mind fizikai értelemben - az egyre magasabb szintű alkalmazás, az alkotó munka, a cselekvés lehetővé váljék.

A rendszer "al"-kategóriái is egymással dialektikus és hierarchikus viszonyban állnak. Az előismeret-ekre támaszkodást, felhasználást látszik igazolni - többek között - az a

* Azaz, hányszor és mikor szükséges új ismereteket feldolgozunk, hogyan használjuk ezekhez fel a tanulók előismereteit, mikor és hogyan rendszerezünk, gyakorlunk, alkalmazunk, ismételünk és ellenőrzünk.

** Az ismeretszerzés és -alkalmazás speciális mozzanata az ellenőrzés, amelynek a tanítási-tanulási folyamat egészében kell megvalósulnia, és a megértésre, bevésésre, alkalmazni tudásra egyaránt vonatkoznia kell.

tény, hogy az új ismeretek feldolgozása bizonyos értelemben nem egyéb, mint korábbi ismeretek felhasználása. Ezekre is épül az új művelődési anyag s annak értelmezésünk szerinti fogalomrendszer-e.

Ahogy igaz, hogy az ismeretszerzés a legtöbb esetben már meglevő ismeretek alkalmazása is egyben, ugyanúgy igaz, hogy a megértés az ismeretalkalmazás szerves része is. A megértett ismereteket alkalmazva, a szükséges gyakorlást elvégezve, a jártasságokat, készségeket és képességeket fejlesztjük, hogy a feladat- és problémamegoldások során az alkotó alkalmazások lehetőségét megteremtve az elsajátítást biztosítsuk.

A megértett ismeretek alkalmazása, mint tevékenység, nem teszi feleslegessé a speciális alkalmazás-ok széles körét a tanítási-tanulási folyamaton belül. Olyan alkalmazásokról van szó, melyek közvetlenül kapcsolódnak, követik az ismeretek megszerzését és megértését, természetesen szoros kapcsolatban maradva azokkal. Így juthatunk el az értelmezésünk szerinti elsajátítás-hoz, amely a mindenoldalúan fejlett személyiséget közelítve a társadalmi elvárásoknak megfelelő ember kialakítását-kialakulást biztosítja.

Nyilvánvaló tehát, hogy amikor "ismeretszerzésről" és "ismeretalkalmazásról" beszélünk, akkor nem elkülönített szakaszokról van szó, hanem a tanítási-tanulási folyamat általánosított, dialektikus kapcsolatban levő fázisairól, összetevőiről, s az alkalmazott kategóriák a tantárgyak követelményei besorolását biztosítják.

A tantárgyi követelmények kibontása /meghatározása-megfogalmazása/

Az előzőekben már megfogalmaztuk - és szándékunkban állt hangsúlyozni is -, hogy az igényesebb fejlődési követelményeknek is nélkülözhetetlen szükséglete a személyiség célirányosan tervezett és tudományosan vezérelt tanítás-tanulás útján történő formálásának permanens további korszerűsítése.

Egyfelől a tudományos-technikai forradalom pedagógiai igényei egyre inkább az önálló tájékozódás, ismeretszerzés, gondolkodás képességének magas fejlettségét követelik; másfelől - "Azzal az objektív lehetőséggel, hogy az ember tudatosan saját céltételező tevékenységének tárgyává teheti társadalmát, szinte együtt jelenik meg a társadalmi tudat különböző szféráiban az a szubjektív felismerés, hogy e lehetőség realizálásának elengedhetetlen feltétele a minél teljesebb társadalmi önismeret, az emberi-társadalmi fejlődés objektív - kisebb vagy nagyobb mértékben általános - törvényeinek feltárása, a legfontosabb tendenciák megragadása, az emberiség akkumulálódott tapasztalatainak lehető legteljesebb elemzése és általánosítása - ... - e tapasztalatok meghatározott értékválasztások talajáról történő kritikai alkalmazása".*

* Mihály Ottó: Nevelésfilozófia és a pedagógiai célelmélet
- Akadémiai Kiadó, Budapest 1974 71. o.

A "tapasztalatok meghatározott értékválasztások talajáról történő kritikai alkalmazása" /kiemelés tőlem, F.J./ igénye - és egyben szükséglete! - szabályozza az egyes követelményelemek tantárgybeli elhelyezkedésének-elhelyezésének kiválasztási és rendező elvét. Talán minden bizonyítás nélkül is elfogadható, hogy e kérdéssel kapcsolatban nemcsak teoretikus jellegű megállapításokra támaszkodhatunk.

A teoria és a praxis tapasztalatai alapján indokoltnak látjuk a követelmények megfelelő pontosítását s a perspektivikus céllal való korrelációba hozását. Meghatározó elvként a nevelési-oktatási célokból és fő feladatokból látjuk lehetségesnek kiindulni.

A középfokú nevelés-oktatás vonatkozásában - anélkül, hogy ismétlésekbe kívánnánk bocsátkozni - a cél /az általános iskolai nevelés és oktatás eredményeire építve/ folytatni, kiegészíteni és elmélyíteni a szocialista ember személyiségének az ismeretek, jártasságok, készségek, képességek, világnézet, magatartás és ízlés egységében történő alakítását, és kifejleszteni az önnevelés, önművelés, önmegvalósítás igényét és képességét. Ennek érdekében és vele szerves egységben feladatokat határozunk meg a tudományos-, a politechnikai-, az erkölcsi-, az esztétikai-, a testi-, a világnézeti-, az értelmi-, az érzelmi-, az akarati- és a tevékenységre nevelés területein. A feladatok a céllal és egymással hierarchikus /alá-fölé és mellérendeltségi/ kapcsolatban vannak. Az utóbbi vonatkozásában például bármelyik terület tartalmának elsajátítása közben valamelyik

pszichikus funkció dominánsabb szerepet kaphat, és fordítva.

A nevelés és oktatás céljaiból, fő feladataiból - bár úgy tűnik jelenlegi megfogalmazású célkategóriáiban sok az általános, a végcélra vonatkozó megállapítás - határozzuk meg az egyes tantárgyak cél- és feladatrendszerét.* Ezt a köve-

* Például: "A MAGYAR NYELVTAN TANÍTÁSÁNAK CÉLJA ÉS FELADATAI

Az egységes középiskolai nevelés és oktatás célja az, hogy - az általános iskolai alapokra építve - alkalmat adjon a tanulóknak mind nyelvismeretük, mind nyelvhasználatuk fejlesztésére, a megjelölt tantervi követelmények teljesítésére. A követelmények lényege: olyan ismeretek és készségek elsajátíttatása, amelyek aktív nyelvhasználati neveléssel lehetővé teszik a tanulók önmegvalósítását, eslyegyenlőségét, a szóbeli és írásbeli formában is kifejezésre jutó közösségi tevékenységét, társadalmasodását, a különböző tárgykörök szakmai anyagának nyelvi integrálódását, nem utolsósorban az egyéni adottságok, képességek jobb megismerését, ezáltal a pályaeorientáció /munkábaállás, szakmai vagy felsőfokú tanulmányok folytatása/ anyanyelvi feltételeinek a biztosítását.

Ezt a célt az alábbi feladatok megvalósításával kell elérni:

1. Az anyanyelvi nevelés feladatai:

a/ A tanulók világnézeti meggyőződésének formálása a társadalom és a nyelv kapcsolatának, a nyelv valóságtükröző erejének és - az ezzel szorosan összefüggő - rendszerszerűségének a megismertetésével,

b/ A nyelv, ezen belül az anyanyelv - mint az egyetemes emberi kultúra és nemzeti önismeret forrása - megbecsülésének, az iránta érzett felelősségnek a fokozása,

c/ Annak megértetése, hogy az anyanyelv alapos ismerete - a kifejező eszközök összevetésével - segíti az idegen nyelvek elsajátítását,

d/ A helyes nyelvi magatartás kialakítása, a nyelvi normák és az egyén nyelvhasználata közötti kapcsolat érvényesítése,

e/ A személyiség gazdagítása mind gondolkodásában, mind érzelmi és akarati életében, az ismeretszerzés, az önművelés és az önkifejezés képességének a fejlesztésével.

2. Az oktatási feladatok általános nyelvi és nyelvrendszertani ismeretek kialakítását jelentik, különös tekintettel a nyelvhasználat-központúságra. A nyelvhasználatot megalapozó

telmények kibontásának /meghatározásának-megfogalmazásának/
kell követnie!*

"Az emberiség akkumulálódott tapasztalatainak meghatározott értékválasztások talajáról történő kritikai alkalmazásával** a nevelés-oktatás /kultúra tartományaira és pszichikus folyamatokra épülő/ fő feladatai és a konkrét tantárgyi célok-feladatok alapján lehet - és kell - a követelményeket megfogalmazni. A célok-feladatok-követelmények kimunkálása, meghatározása ugyanis nem egyszerűen tartalmak feltárása, hanem a velük szoros kölcsönhatásban álló tartalmak struktúrálása, hierarchikus rendszerbe történő rendezése is. A pedagógiai

ismeretek:

- a/ A leíró nyelvtan újrászervezett és kiegészített rendszere.
 - b/ A helyes beszéd és a helyesírás normái.
 - c/ A szövegek szerkesztésének, megformálásának /megfogalmazásának/ szabályai.
 - d/ A stilisztika fogalmai, kategóriái, normatívái.
3. Az ismeretekre és műveletekre épülő anyanyelvi képzés feladatai:

- a/ A szó- és kifejezőkészlet bővítése.
 - b/ A hallott és olvasott szövegek megértése.
 - c/ A közlés tartalmi és formai követelményeinek adekvátságának érvényesítése.
 - d/ A helyesírási készség megerősítése, továbbfejlesztése.
 - e/ Az anyanyelvi műveltség alapvető forrásmunkáinak használata."
- A távlati iskolarendszerrel kapcsolatos szakközépiskolai-gimnáziumi kísérlet nevelési és oktatási terve MAGYAR NYELV /összeállította: Fülöp Lajos/ - Készült a JATE Pedagógiai Tanszékén Dr. Ágoston György tanszékvezető egyetemi tanár a neveléstudományok doktora elvi irányításával, Szeged 1979 3-4. o.

* Elméleti kutatásaink, elemzéseink és tapasztalataink arra engednek következtetni, hogy eddigi tanterveinkben és a tantárgyi kísérleti részletezett követelményrendszerekben /amint ez az utóbbiak közül néhányban megfogalmazást is nyert/ a követelmények kibontása a művelődési anyagból /tananyagból/ történt. Ebben látjuk - többek között - annak okát, hogy a követelményrendszerek elsősorban értékelési taxonómiák és alapvetően ismeretorientációjuk.

** L.: 55. o. /kiemelés tőlem, F.J./

tervezés elméleti és gyakorlati újbóli átgondolásának és megújításának ezen alkotó munkafolyamatában látjuk lehetővé válni, hogy a részletezett követelményrendszerek is "éljenek" mint rendező elvvel azzal az összefogásra alkalmas lehetőséggel, amellyel és ahogyan a tantárgyi célok és feladatok szövegükben tartalmazzák, vállalják a nevelési-oktatási feladatokat.

A célokat-feladatokat-követelményeket egymással való kölcsönhatásukban, rendszerként vizsgálva és a követelményeket a célokból-feladatokból levezetve jutunk el oda, hogy mit, miért, milyen várható eredménnyel és hogyan tanítsunk, és az elsajátított ismeretek mennyiben teszik képessé tanulóinkat a társadalomban, a tudományos-technikai fejlődésben, az egyéni életben, az életpályán bekövetkező változások értelmes, aktív követésére, további ismeretek elsajátítására.

A tantárgyi részletezett követelményrendszerek így meghatározott követelményei, követelményelemei - amelyek tartalom- és eszköztudást, a pszichikus feladatokra, folyamatokra, mint minimálisan-optimálisan elvárt /megkövetelhető/ teljesítményekre, feladatokra stb. egyaránt tartalmazzanak megfogalmazásokat - kibontása után tartjuk célszerűnek annak eldöntését, hogy az adott tantárgy vonatkozásában a célok-feladatok-követelmények mellé, azt szolgálva milyen művelődési anyagot rendeljünk. A közismereti tárgyaknál ugyanis a tartalom /művelődési anyag/ választás helyessége

a rajta keresztül elérhető követelmény-elsajátítás[✱] alapján értékelhető^{✱✱}.

Az egységes részletezett követelményrendszer mint a pedagógiai folyamat szabályozásának egyik alapja

"A követelmény azzal, hogy meghatározza, a nevelési-oktatási folyamat egyes szakaszaiban adott tartalomhoz kapcsolódva^{✱✱✱} a tanulóknak milyen teljesítményt kell elérni, milyen szintre kell eljutni, a pedagógiai tevékenység elvárt eredményét fejezi ki. Így azután nélkülözhetetlen eszköze a nevelés-oktatás irányításának, ellenőrzésének, értékelésének, következésképpen hatékonysága növelésének."^{✱✱✱✱}

✱ A "követelmény-elsajátítás" szókapcsolat értelmezésünkben annak a definíciónak, fogalmi meghatározásnak összességét és teljességét - azaz összevont értelmezését - jelenti, amelyet munkánk 20. /követelmény/- és 44. /elsajátítás/ oldalán a Pedagógiai Lexikon alapján közöltünk.

✱✱ A követelmény-elsajátítás céloknak történő mellé-alárendelés nem csökkenti a művelődési anyag, mint tartalom jelentőségét, "csak kritériumokat ad annak eldöntéséhez, hogy adott szinten, életkorban, előzmények után és célok mellett /kiemelés tőlem, F.J./ mi fontos és mi nem".
- V.ö.: Kádárné Fülöp Judit - Joó András: A rendszerszemléletű tananyagtervezés néhány problémája
- OPI Dokumentumok 1978/10 44. o.

✱✱✱ Felfogásunk szerint a követelményekhez meghatározott, a rajtuk keresztül elérhető követelmény-elsajátítást biztosító tartalmat kapcsolva.

✱✱✱✱ Dr. Ballér Endre: Törekvés az értékelés alapjául szolgáló követelményrendszer kidolgozására
- Pedagógia 13 /szerk.: Dr. Veczkó József/ Szeged 1976 131. o.

Az a tény, hogy az ismeretszerzés és ismeretalkalmazás komplex fázisainak egymást követő, egymással dialaktikus kölcsönhatásban levő ciklikus változásait érintően, a meghatározott rendszerben és -szerint minimális-optimális követelményeket határozunk meg, objektív, jól orientáló pedagógiai intézkedések megbízható alapjául szolgál. A hierarchikus kibontás ugyanis nemcsak az egyes fázisok tudatos-sá válását jelenti, hanem a tanítás-tanulás egész folyamatának a célokkal-feladatokkal összhangban történő tervszerű megvalósítását biztosítja.

Biztosítja továbbá az elsajátításhoz vezető folyamat szabályozását, mert lehetővé teszi, hogy az oktatás egyik kulcskérdését, az ellenőrzést[✱] az egész nevelési-oktatási folyamat szerves elemévé tegyük,^{✱✱} s a tanári-tanulói teljesítmény és a követelmény viszonyáról folyamatosan megbízható képet kapjunk. Az ellenőrzést tehát - értelmezésünk szerint^{✱✱✱} - azért végezzük, hogy információhoz jussunk az

✱ Célja, hogy a pedagógus a tanítás-tanulás adott szakaszában meggyőződjék munkája hatékonyságáról, további tennivalóiról, és a tanuló lássa az ismeretek elsajátításában elért eredményeit.

✱✱ V.ö.: Ágoston György: Neveléstudomány - Tankönyvkiadó, Budapest 1973 301. o.

Nagy Sándor: Didaktika - Tankönyvkiadó, Budapest 1972

✱✱✱ E kérdéskör elemzése kapcsán alapvetően az "értékelés" megfogalmazás használatos, s az egyes kutatók aszerint tesznek különbséget, hogy célja eredmény megállapítása /a folyamat állandó javítása, szabályozása érdekében/ vagy eredmény regisztrálása /az osztályozás érdekében/.

elért színvonal diagnózisa érdekében s ennek alapján a követelményekkel összhangban megtervezhessük és végrehajthassuk a további tennivalókat.* Az ellenőrzés a nevelési-oktatási folyamat szabályozását hivatott szolgálni.

Az egységes részletezett követelménntaxonómia - azzal, hogy követelményelemei meghatározásában az ismeretszerzés, ismeretalkalmazás és a pszichikus folyamatok dialektikus kölcsönhatásának érvényesülését biztosítani látszik - indítást ad a "beállítódásra", az értelmi és a pszichikus folyamatok, tulajdonságok, képességek harmonikus fejlesztésére, a materiális és formális képzés** elválaszthatatlan egységének kifejeződésére //és a pedagógiai gyakorlatban történő érvényesülésére!/. E mellett és ezzel együtt - úgy gondoljuk - a szabályozási-orientálási folyamatban betölthet egy olyan szerepet is, hogy kialakuljon és a praxisban realizálódjon a nevelési-oktatási célok és a kultúra tartományai-, a pszichikus folyamatok alapján meghatározott nevelési fő feladatok egységben látása.

* Dr. Nagy József e funkciót "az úgynevezett irányító értékelés" feladatkörébe tartozónak vallja. Megfogalmazása szerint: "Az irányító értékelés lényege abban van, hogy célja az úgynevezett teljes elsajátításhoz vezető folyamat szabályozása", s mint az elsajátítási folyamat szervező része, elmélete és gyakorlata csakis az elsajátítási folyamatban dolgozható ki.

- Dr. Nagy József: A tanulók irányító értékelése feladatok bankok segítségével a témakompenzációs oktatásban - Series Specifica Paedagogica, Szeged 1977

** A képzés fogalmát úgy értelmezzük, mint az ismeretek, jártasságok, készségek rendszeres elsajátításának folyamatát és eredményét, azaz a személyiség meghatározott irányú fejlesztésének elméleti és gyakorlati egységét.

A szabályozás-orientálás folyamata valamennyi fázisa, tevékenységi formája hatásának feltétele a tanulók aktív magatartása.*

Az egységes részletezett követelménntaxonómia és a permanens művelődés képessége kibontakoztatásának kapcsolata

A követelmények orientáló szerepe- és a tanulók aktív magatartása összefüggésrendszerrel úgy kell szabályoznunk a tanulást, hogy miközben konkrét ismereteket, gondolkodásmódot, cselekvési formákat sajátítanak el tanulóink, egyszersmind a permanens művelődés igénye és képessége is személyiségjegyükké válják.

Ehhez azonban az is szükséges, hogy a követelmények biztosította személyiségvonások fejlesztése, motivációs és érzelmi tényezők mellett, velük összhangban fejlesszük az önálló tanulás képességét.** Mint minden képesség, így az

* E gondolatnak azonban nem mond ellent az, hogy a "hatásnak" ugyancsak feltétele a pedagógus személyisége.

** Fejtegetésünkkel ellentétben A.J. Cropley azt állítja, hogy "... azok az eszközök, amelyekkel az iskola befolyásolhatja a tanulók fejlődését, az ún. nem kognitív /nem közvetlenül ismeretanyag-elsajátítással kapcsolatos/ területeken keresendők, úgymint az attitűdök, érzelmek és motivációk ..., az ilyenfajta különbségek az egyes tanulók között már határozottan kialakulnak az iskoláskor kezdete előtt. Alapjaik mind idő, mind hely szempontjából az osztályterem hatókörén kívül jönnek létre. Következésképpen nyilvánvaló, hogy a hagyományos iskola nem alkalmas arra, hogy permanens tanulókat képezzen".
- A.J. Cropley: A permanens művelődés pszichológiai alapjai - Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont, Budapest 1976

az önálló tanulás képessége és vele összefüggésben az önműlés, permanens művelődés is jelentős mértékben az önálló tanulás gyakorlatának folyamatában alakul. Ez magában foglalja "az olvasott szöveg nagyon pontos megértését, a szöveg feldolgozását - az ismert elemek elválasztását az ismeretlentől -, a szöveg belső összefüggéseinek és különféle tartalmi kapcsolatainak észrevételét, a szöveg szerkesztésének felfogását és tudatosítását, a lényeg kiemelését. Magában foglalja továbbá: adatok, anyagok gyűjtését, különböző szempontok szerinti rendezését; a tanultak rögzítésének eljárásait, a vázlatkészítést, kivonatolást."^{xx}

Tehát olyan tevékenységformákat, amelyek egy-egy tantárgy részletezett követelményrendszere egyes követelményeiben egyik vagy másik fázisban közvetlenül, konkrétan is jelen vannak. Ugyanakkor közvetve a tanítás-tanulás pszichológiai feltételeinek biztosítását jelentő motiváció is megnyilvánul "az elvégzendő munka céljának tudatosításában, problémák állításában, kérdésfeltevésekben, gyakorlati feladatok útján valamely hiányzó ismeret szükségességének beláttatásában, az ismeret társadalmi hasznosságának felismertetésében, s az ezeknek nyomán támadó tudatos megismerési igényben".^{xx}

A nevelés-oktatás folyamatának - amint az köztudott - a teljes személyiség fejlesztésére kell irányulnia, s ebbe

* Bakonyi Pál: Gondolatok az önművelési képesség alakításáról - OPI Dokumentumok 1978/10 82-83. o.

xx V.ö.: Dr. Nagy Sándor: Didaktika - Tankönyvkiadó, Budapest 1967 117. o.

/ti. a személyiség teljességébe/ a permanens művelődés képességét is beletartozónak tartjuk. Fejlesztését, azaz a felnövekvő nemzedék önművelődési képességének kialakítását és permanenssé válását hangsúlyozottan indokolják:

- a tudományos-technikai forradalom és következményei,
- a gyorsuló változások törvénye és jelentkezési formái,
- az objektív társadalmi szükségletek követelményei. Mindezek külön-külön és összhatásukban arra inspirálnak, hogy a rendszerszerű nevelés-oktatás legfőbb feladata csak olyan teljesítményképes általános és "általánosabb jellegű" szakmai tudás elsajátíttatása lehet, amely alkalmassá, képessé teszi a tanulókat "az életpályán, a társadalomban, az egyéni életben bekövetkező változások értelmes, aktív követésére".*

Ennek viszont felfogásunk szerint alapfeltétele, hogy a nevelési-oktatási célokból-feladatokból meghatározott követelmények és az egyéb meghatározó tényezők képezzék a művelődési anyag /tananyag/ kiválasztásának alapjait. Olyan művelődési anyagra /tananyagra/ gondolunk, amely "a tudományoknak csak azokat a leglényegesebb elemeit tartalmazza, amelyek szükséges és nélkülözhetetlen alapjai" a követelmény-elsajátításnak, "a továbbhaladásnak, az elmélyülésnek, a specializálódásnak, a tudományos és kulturális fejlődés követelésének" és a marxista-leninista világnézet kialakulásának.**

* Ágoston György: A pedagógia alapfogalmai és a nevelési célrendszer - Akadémiai Kiadó, Budapest 1976 143. o.

** V.ö.: Uo. 143. o.

Az egységes részletezett követelményrendszer az objektivitást közelítő értékelési folyamat alapja

Az eddig elmondottakból implicite következik, hogy a tanítást-tanulást komplex módon úgy értelmezzük, mint az ismeretek elsajátításának[✱], a jártasságok, készségek, képességek, az érzelmi és akarati tulajdonságok fejlesztésének, a marxista-leninista világnézet kialakításának meghatározott célok-feladatok-követelmények alapján történő folyamatát.

E pedagógiai folyamatba épül be, minden fázisát átszöve szerves részét képezi az értékelés: a tanulói teljesítmények minőségi és mennyiségi jellemzőinek, a személyiség fejlődésének elemzése és összegzése^{✱✱}.

A tanulók teljesítményének és személyiségfejlődésének lehetséges értékelése a nevelés-oktatás elméletének és gyakorlatának ma már központi jelentőségű problémája. Kardinális kérdés mert, egyrészt fontos az értékelés osztályozást szolgáló jelentőségének csökkentése, egyoldalúságának kiküszöbölése és fogalma értelmezésének-praxisának egységesítése;

✱ Tehát megértésének, emlékezetben tartásának és alkalmazni tudásának kialakítása-kialakulása.

✱✱ Általánosítható empirikus ismereteink szerint a praxisban a tananyag elsajátítási színvonalát mérve az osztályozás "eszköze".

Felfogásunk szerint "eszközként" alkalmazása esetében az objektivitást közelítené, ha az értékelés minősítéssé, a tanuló teljesítményeinek és egész személyiségének jellemzésévé válna.

másrészt funkcióinak^{*} a praxisban történő következetesebb érvényesítése.

Úgy gondoljuk, hogy a ma még "országosan létező" eltérő értékelésekben az egyazon számjeggyel kifejezett elsajátítási színvonalak, minősített személyiségfejlődések, iskolák közötti különbségekben - többek között - szerepet játszanak a korábban általánosságban megfogalmazott és nem egységesen értelmezett /vagy értelmezhető?!/ követelmények, az "esetenkénti" szubjektív értékelések.

Az új dokumentumokban^{**} a követelmények konkrétabb és differenciáltabb megfogalmazása^{***}, kötelező érvénye /ti. a tantervi követelményeké/ az értékelések objektívabbá válását biztosíthatja.

* Az értékelés minősítő funkcióját szorgalmazva is alapvetően az objektivitást célozzuk. A követelményrendszer és követelményei biztosította lehetőségekkel élve természetesen nem mondunk le, ellenkezőleg annak fontosságát is hangsúlyozzuk, hogy az értékelés - a tananyag elsajátítási színvonalát mérve és hiányosságait is kimutatva - az elsajátításhoz vezető folyamat szabályozásának fontos "eszköze". Báthory Zoltán megfogalmazásával élve - "Aszerint, hogy az értékelést a mindig változó eredmény megállapítására használjuk-e fel a folyamat állandó javítása, szabályozása céljából, vagy pedig egy viszonylagos végállapot regisztrálására, kétféle értékelési funkcióról beszélhetünk": formatív /formáló-segítő/ és szummatív /lezáró-összegző/.

- V.ö.: Báthory Zoltán: A tantervek értékelésének kérdései
- Kandidátusi értekezés, 1977

** A középfokú nevelés és oktatás /gimnázium, szakközépiskola/ 1978-79-ben megjelent tervei.

*** Álláspontunkat még akkor is igaznak tartjuk, ha a jelen időszakban nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a követelményekben annyiféle elképzelés hat, ahány szerző elgondolta őket.

A részletezett követelményrendszer azzal, hogy adott tantárgy vonatkozásában átfogja a nevelés-oktatás minden lényeges területét és követelményeiben az elsajátítás-, a személyiségfejlődés elvárt eredményeit is tartalmazza: megalapozza

- az értékelés folyamatosságát,
- a tanulói teljesítmények, fontosabb személyiségvonások fejlődése értékelésének az egyszerűtől az összetettig ívelő fokozatosságát;

lehetővé teszi

- az értékelés komplex módszereinek alkalmazását,
- az értékelés egységességét,
- objektívabbá válásának kialakulását;

segítséget nyújt

- a tanulók önértékelésének fejlesztéséhez is.

A követelmények és az értékelések szoros kapcsolatában

- távlati célunkat, a nevelő-iskolát érintően - az utóbbit különösen figyelemre méltónak tartjuk. A követelményeken alapuló értékelés ugyanis objektívabb összehasonlítást tesz lehetővé a tanuló egymást követő teljesítményei, igény-szintje és teljesítményei között.* Ez pedig figyelmünk "középpontjába" kerülve jelentős fejlesztő erővé válhat a permanens művelődés képessége kialakításában.

* A követelményeken alapuló értékelés az objektívabb összehasonlítást pl. az osztályközösség egymást követő teljesítményei, a párhuzamos osztályok elért eredményei között is biztosítja.

A TEORETIKUS KONCEPCIÓ ÖSSZEGZÉSE

A közismereti tantárgyak tanítását-tanulását érintően az egyik leglényegesebb folyamat az ismeretszerzés és az ismeretalkalmazás, mint két olyan komplex fázis, amely "egymásba hatoló és egymást felváltó, egymással dialektikus kölcsönhatásban levő ciklikus változásokból áll"[¶]. Kapcsolatuk ugyanakkor hierarchikus is, az alá-fölé-mellérendeltségi viszony a tanítás-tanulás folyamán érvényesül.

Összefogó jellegű kategóriaként történő felhasználásukat a tantárgyi részletezett követelményrendszerben lehetővé és célszerűvé teszi, hogy

- alapvető meghatározó ismerveik, jellemzőik valamennyi tantárgy vonatkozásában érvényesek;
- a tanítási-tanulási folyamat kontinuitása legpregnansabban e két, egymásba hatoló és egymást felváltó komplex fázisban ragadható meg;
- a tantervi témák tervszerű feldolgozásának egymásutánja az ismeretszerzésben és ismeretalkalmazásban bontakozik ki.

Az ismeretszerzés komplexitását úgy értelmezzük, mint amely az ismeretfeldolgozás nagy változatosságából /célkitűzés,

¶ V.ö.: Dr. Nagy Sándor: Didaktika

- Tankönyvkiadó, Budapest 1967 111. o.

motiválás, pszichikai feltételek biztosítása, tényanyag tanulóknak elé tárása, a tényekkel kapcsolatos differenciált elemző tevékenység, induktív és deduktív következtetés, direkt és indirekt bizonyítás, lehetséges és szükséges absztrakciók megszövegezése, rendszerező és bizonyos rögzítő tevékenység, ellenőrzés/ áll.

Az ismeretalkalmazás komplexitásába tartozónak tartjuk a megértés-t, az alkalmazás-t és az elsajátítás-t.

A megértésnek az ismeretalkalmazás fázis részeként történő "felhasználását" az teszi lehetővé, hogy a tanítási-tanulási folyamatban nagy szerep jut a megértett anyag alkalmazásának, alkotó felhasználásának. Értelmezésünk szerint tehát szerves része e fázisnak is. Az alkalmazásnak bizonyos értelemben alap-feltétele.

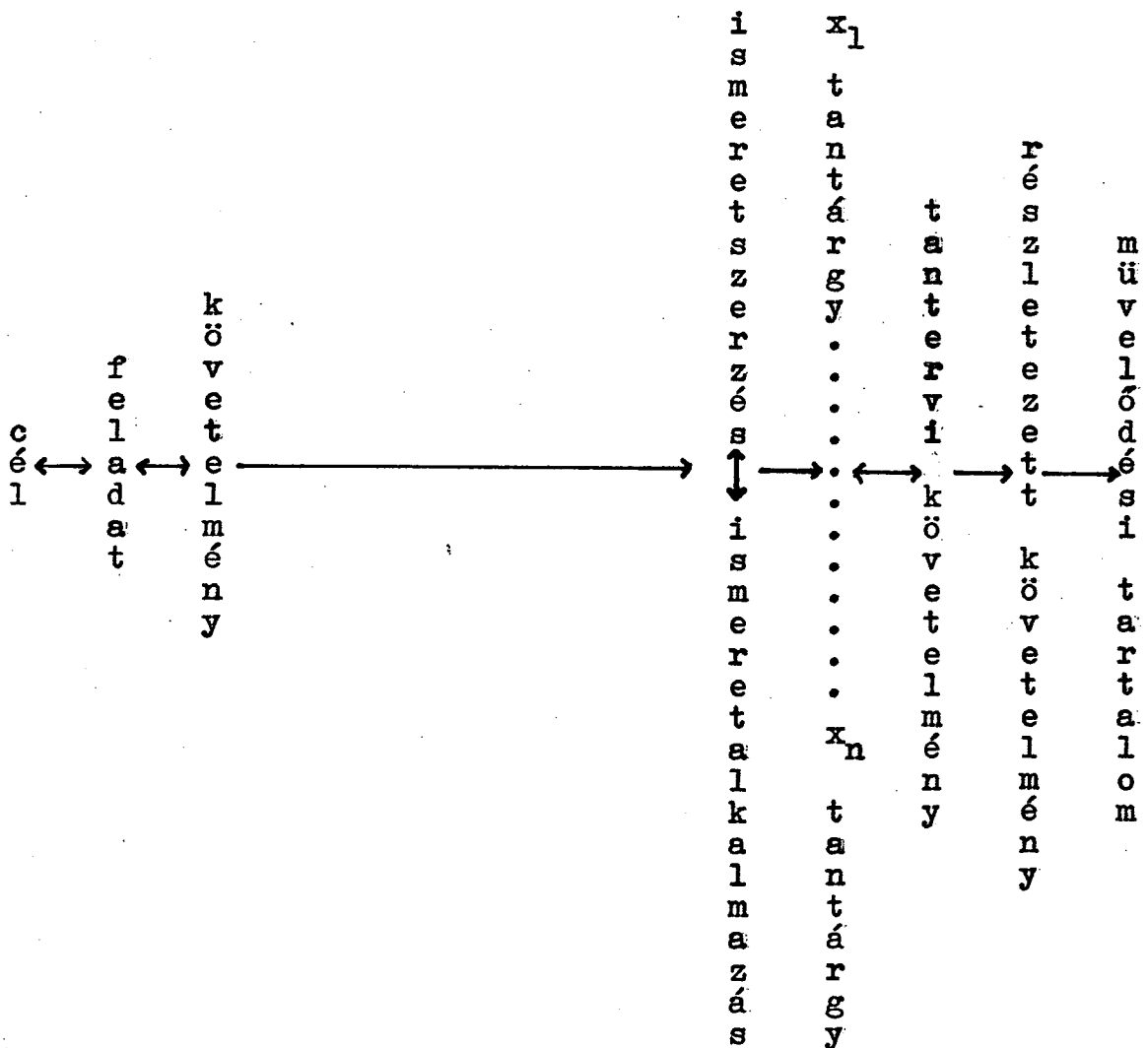
Az elsajátítás - mint kategória a részletezett követelményrendszerben - a tanítási-tanulási folyamat végső és elvárt eredményét hivatott kifejezni.

A tanítási-tanulási folyamat - előzőekben összegzett - két leglényegesebb és összefogásra alkalmasnak látszó fázisát a hierarchizálás, mint rendező elv alapján három-három /előismeret-művelődési anyag-fogalomrendszer ← → megértés-alkalmazás-elsajátítás/ olyan összefogó jellegű kategória köré csoportosítottuk, amelyek

- egymással alá-fölé rendeltségi viszonyban állnak,
- alkalmas célkategóriák a célokból-feladatokból kibontott

- tantárgyi követelmények taxonómizálására,
- biztosítják a készség, képesség követelményszintjei taxonómiai komponenseinek kibontását, meghatározását[⌘].

Összefüggéseiket az alábbi sémával látjuk lehetségesnek ábrázolni:

A közismereti tantárgyak - rendszerét és a követelmények kibontása elveit érintően egységes - részletezett követelményrendszerének célja

- a pedagógiai munka nevelési-oktatási fő feladatokkal tör-

⌘ "... amikor egy-egy készség vagy képesség követelményszintjének meghatározására teszünk kísérletet, akkor a követelményszinteket nem a globális készségekre vagy képességekre határozzuk meg, hanem annak taxonómiai komponenseire."

- ténő azonosulása,
- a személyiség fejlődése számára a nevelés-oktatás folyamatában az optimálisabb feltételek biztosítása*,
 - a nevelési és a tanítási-tanulási folyamat elvárt és meghatározott követelményeire való "beállítás",
 - a teljesítményképes tudás biztosítása,
 - a permanens művelődés képességének fejlesztése és kialakítása,
 - a pedagógiai valóság egzaktabb megismerése és az egységes értelmezés, -gyakorlat és objektivitás kialakulásának elősegítése.

Hármas funkciója - szűkebb és tágabb értelemben egyaránt - a kölcsönös és dialektikus összefüggésükben értelmezett CÉLOK-FELADATOK-KÖVETELMÉNYEK megvalósítását, "a mindenoldalúan és harmonikusan fejlett" ember közéletét szolgálja.

Munkánk következő oldalain egy részletezett követelményrendszer kidolgozásával és értelmezésével a teória és a praxis "azonosítására" teszünk kísérletet.

* Álláspontunk szerint az objektív szükségletek és az objektív tényezők /pl. életkori sajátosságok, testi fejlődés akcelerációja stb./ alapján meghatározott követelmények, ezekből lebontott tantárgyi részletezett követelmények, művelődési anyag és a pedagógiai folyamat várható egzakt-sága az egyenlőtlenségek csökkenése irányába fog hatni.

A taxonómiai gondolkodás, a pedagógiai taxonómiák és a közismereti tárgyak részletezett követelményrendszere általunk leglényegesebbnek tartott alapvető ismerveit, jellemzőit munkánk előző fejezeteiben megkíséreltük kifejteni, összefoglalni. Javaslatot tettünk a tantárgyi követelményrendszer definíciójára, a részletezett követelményrendszer követelményei kibontásának elveire és funkcióinak értelmezésére.

Hipotézisünk alapelveként egyfelől abból indultunk ki, hogy a definícióban a cél, a feladat, a követelmény és a művelődési anyag /a tartalom/ kapcsolata fejeződik ki, s a cél-feladat és a tartalom egyesítésének lehetősége a taxonómiai alkalmazásban rejlik; másfelől a követelményeket a célokból-feladatokból kibontva a kultúra tartományai és a pszichikus folyamatok alapján meghatározott fő feladatokkal összhangban, azoknak megfelelően kell megfogalmazni.

Teóriánkat inconcreto a szakközépiskolai anyanyelvi nevelés célját és feladatait összefoglalva, majd a tantervi követelmények oldaláról vizsgálva a III. osztály részletezett követelményrendszerét fejtjük ki:

A magyar nyelv részletezett követelményrendszere a szakközépiskolák III. osztályai számára

"A magyar nyelv tanításának célja a szakközépiskolai nevelés általános céljának keretében a tanulók közlőképességének olyan fokra fejlesztése, hogy életpályájuk szakmai és társadalmi kommunikációs feladatainak kellő anyanyelvi műveltség birtokában meg tudjanak felelni. El kell érniük a nyelvismeretnek és a nyelvhasználatnak azt a szintjét, amely a befogadás /szóbeli és írásbeli szövegek megértése/ és a közlés /beszéd és írás/ területén szilárd alapot ad az önálló ismeretszerzésre, az egyre gazdagodó tudattartalmak kifejezésére."*

A harmadik osztály /heti 1, évi 32 óra/ tananyaga: 1. A stílus, a stílusrétegek /kb. 14 óra/; 2. A művészi nyelvhasználat sajátosságai /kb. 12 óra/.

A tanterv követelményeket "az ismeretek körében" és "a műveletek tekintetében" határoz meg:**

"Az ismeretek körében:

A stílus fogalma.

A stílusrétegek, a stílusirányzatok és a korstílusok jellemzői.

A fő stilisztikai formák, képletek.

* A szakközépiskolai nevelés és oktatás terve MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM - Oktatási Minisztérium 1978 5. o.

** A követelmények megfogalmazása általában tekintve sem olyan egyértelmű, de a jelen keretek között nincs mód és lehetőség arra, hogy elemzésére vállalkozzunk.

A műveletek tekintetében a tanuló legyen képes:

kiszemelt szövegeket stílusok szempontjából elemezni;

az iskolai, a szakmai és a társadalmi tevékenység körébe

vágó témákról írásbeli beszámolót, tudósítást, közleményt

szerkeszteni és kodolgozni;

élszóban stílusosan megoldani egyes iskolai és társadal-

mi helyzetek kommunikációs feladatait ...;

A társas érintkezésben kövesse az illém kívánta, megfelelő stílusárnyalatot.^{¶¶}

A fentieket és a tanulmányban megfogalmazottakat figyelembe véve a nevelés feladatai:

1. A tanulók marxista-leninista világnézeti meggyőződésének, társadalmunk jelenlegi és távlati elvárásainak megfelelő magatartásának közvetlen és közvetett formálása, kialakítása.
2. Az ismeretszerzés és -alkalmazás fázisaiban a legkülönbözőbb módszertani eljárásokkal az érzelmi, akarati személyiségjegyek fejlesztése.
3. Az anyanyelv megbecsülésének, az iránta érzett felelősségnek fokozása.
4. A nyelvi normák és az egyén nyelvhasználata közötti kapcsolat, összefüggés tudatosítása és érvényesítése.
5. A közlőképesség, stílusérzék fejlesztése.
6. A tanulók gondolkodásának, szóbeli és írásbeli önkifejező és permanens művelődési képességének fejlesztése.
7. A helyesírási készség megerősítése, továbbfejlesztése.

¶ Uo.: 18. o.

A STÍLUS, A STÍLUSRÉTEGEK

A stílussal - mint az élőszavas és írásos megnyilatkozás olyan jellegzetes módjával, amely a nyelvi elemeknek a közlés funkciójától, tárgyától és a megnyilatkozás mivoltától függő sajátos felhasználás során valósul meg - sokféleképpen találkoztak és kerültek érintkezésbe a középiskolai oktatásban részt vevő tanulók.

Kapcsolatba kerültek /az általános iskolában, a középiskola I. osztályában/, de voltaképpen csak alapjait /s nem fogalmait!/ ismerték meg. Az eddigiek során - elsősorban az I. osztály anyanyelvi óráin - az elsőrendű feladat a stílusfejlesztés gyakorlati módszereinek alkalmazása volt. Tulajdonképpen tehát nincs mit "ismételve megszilárdítani", de - tanterveinket és a praxist figyelembe véve - alapos okunk van feltételezni, hogy az eddigi anyanyelvi és e kérdéssel kapcsolatos irodalmi tanulmányok lehetővé teszik a nyelvérzék megfelelő szintű stílusérzékké fejlesztését, a nevelési-oktatási feladatok megvalósítását.

E témakör pontosított, részletezett követelményeit a célokkal-feladatokkal, a kultúrtartalmakkal és a pszichikus folyamatokkal összhangban, illetve azok alapján meghatározva lehetővé válhat a tanítási-tanulási folyamat során

- a szóbeli és írásbeli kifejező készség fejlesztésével a korszerű /nyelvhasználat-központú/ nyelvi magatartásra-,

- az anyanyelv alkotó használatára-,
- az életpálya, a magánélet és a közéletiség kommunikációs feladataira nevelés;
- az értelmi-érzelmi-akarati képességeknek, tulajdonságoknak, a szocialista erkölcsiség jellemzőinek - a nevelési és oktatási tervben kitűzött társadalmi céloknak - megfelelő fejlesztése,
- a marxista-leninista világnézet formálása.

I S M E R E T S Z E R Z É S			I S M E R E T A L K A L M A Z Á S		
ELŐISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM- RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS	ELSAJÁTÍTÁS
A beszélt és az írott szöveg megalkotásának folyamata:	A stílus		A szóbeli és az írásbeli szövegalkotás különbsége	Az előbeszéd a gyakorlatban Az írott szöveg a gyakorlatban	A mondat szerkesztés A szóhasználat
- <u>téma</u>		A közlendő	A közlési helyzet		A nyelvhelyesség követelményei
- <u>cím</u>		tartalom			
- <u>anyaggyűjtés</u>		Nyelvünk törté- vényei	A nyelvi kifejezés meghatározó tényezői		
- <u>jegyzetelés</u>					
- <u>szerkesztés</u>		A kommunikáció tényezői:	/tartalom, nyelvtani	Szóbeli és írásbeli szövegek össze-	
- <u>hangnem</u>		- a közlés			
- <u>szövegalkotás</u>					

Az aláhúzás a minimális követelményt jelöli

I S M E R E T S Z E R Z É S			I S M E R E T A L K A L M A Z Á S		
ELŐISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM- RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS	ELSAJÁTÍTÁS
- <u>tartalom</u> - <u>nyelvi for-</u> <u>ma</u>		<u>célja</u> - <u>funkciója</u> - <u>körülményei</u> - <u>a közlő</u> <u>egyéniisége</u> - <u>a "feladó"</u> <u>és a "vevő"</u> <u>egymáshoz va-</u> <u>ló viszonya</u>	szabályok- összefüggé- sek, kommuni- kációs ténye- zők/	hasonlítása: tartalom-, nyelvünk tör- vényei- és a kommunikáció tényezői sze- rint	Szövegelemzés készség szín- ten /a nyelvi kifejezés meghatározó tényezői sze- rint/
<u>A stílus</u> <u>alapjai</u>		<u>A stílus fo-</u> <u>galma</u>	<u>A stílus fo-</u> <u>galmanak meg-</u> <u>határozói</u>		
Nyelvi-sti-		Szóbeli és	<u>A stíluselem-</u>	<u>Szóbeli és</u>	

Az aláhúzás a minimális követelményt jelöli

I S M E R E T S Z E R Z É S			I S M E R E T A L K A L M A Z Á S		
ELŐISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM-RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS	ELSAJÁTÍTÁS
lizsztikai jelenségek: - szókincs- beli-, - mondatta- ni-, - hangtani elemek, képek		írásbeli szö- vegek: szerkezete, felépítése, nyelvi-sti- lisztikai elemei, sti- lisztikai formái	<u>zés:</u> <u>jegyei.</u>	<u>írásbeli szö- vegek stílus- elemzése</u>	<u>Stíluselemzés</u> <u>készség szín- ten</u>
<u>Stiliszztikai</u> <u>formák:</u> <u>ellentét,</u> <u>fokozás stb.</u>			A stílus mint a nyelvi esz- közök objek- tív értékeire támaszkodó	<u>Közlési stí- lusok vizsgá- lata</u>	

Az aláhúzás a minimális követelményt jelöli

I S M E R E T S Z E R Z É S			I S M E R E T A L K A L M A Z Á S		
ELŐISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM-RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS	ELSAJÁTÍTÁS
<u>Közömbös hangulatú, elismerést-, lebecsülést kifejező szavak</u>	A stílusrétégek	<u>Írott / tudományos-szakmai, hivatalos, publicisztikai, szépirodalmi /</u>	szubjektív válogatás eredménye	<u>Szótárkezelés / Magyar Szinonimaszótár; Szakszótárak stb. /</u>	<u>A közlés célja és funkciója, meghatározó szerepe</u>
Érzelmileg színező nyelvi elemek		<u>Szóbeli / társalgási, közéleti, szónoki /</u>		<u>Szinonimák gyűjtése / választékos, ünnepestélyes, bízalmos, tré-</u>	<u>Érzelmi-hangulati elemek jelleget meghatározó szerepe</u>

Az aláhúzás a minimális követelményt jelöli

I S M E R E T S Z E R Z É S			I S M E R E T A L K A L M A Z Á S		
ELŐISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM- RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS	ELSAJÁTÍTÁS
Az írásjelek árnyaló szere- pe	Stílusárnya- latok			fás, gúnyos használat/	
				Szövegek meg- értést vizs- gáló elemzése	
				<u>Iskolai, köz- életi előszó- beli feladat- megoldások</u>	
<u>Híányos szer- kezetű monda- tok</u>	A társalgási stílus	<u>Jegyei:</u> az udvariasság formulái, kér-	<u>Kommunikációs tényezői</u>	<u>Ötletes, for- dultatos, lele- ményes megol-</u>	A "feladó" és a "címezett" kapcsolatának

Az aláhúzás a minimális követelményt jelöli

I S M E R E T S Z E R Z É S			I S M E R E T A L K A L M A Z Á S		
ELŐISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM-RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS	ELSAJÁTÍTÁS
<u>Szójárások</u>		dés, felszólítás, mondat-szerkesztés		<u>dások, érzelmi telítettség</u>	különféle változatai, társadalmi háttere, <u>nyelvi jellemzői</u>
<u>Szóismétlések</u>				<u>Családi szóhasználat</u>	
<u>Közhelyek</u>					
<u>Magánélet és megszabott viselkedésforma</u>	A közéleti-közigazgatási/hivatalos/stílus	Probléma, javaslat, fel-szólalás, hozzászólás, beszámoló, üdvözlés, köszöntés, ügyintézés stb.	A társalgási és a közéleti stílus jellege /személyes, tárgyilagos/, szerkesztetése, mondatai, se, hozzá-szóhasználata szólás, reagálás, össze-		
<u>Az iskola és az ifjúsági mozgalom "közéleti" alkalmai</u>				<u>Vita /vezetése</u>	

Az aláhúzás a minimális követelményt jelöli

I S M E R E T S Z E R Z É S ← I S M E R E T A L K A L M A Z Á S				
ELŐISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM- RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS
				ELSAJÁTÍTÁS
		<u>A hivatalos stílus</u>	<u>Egyértelmű,</u> <u>pontos, tár-</u> <u>gyias, tár-</u> <u>gyilagos</u> <u>/sajátos jo-</u> <u>gi-hivatali</u> <u>szakszók, ki-</u> <u>fejezések/</u>	<u>"Közlemény"</u> <u>élőszóiban és</u> <u>írásban</u>
	<u>A publicisztikai stílus</u>	<u>Jegyei:</u> cím, érzelmi hatáskeltés, sajátos szó- és	<u>Közérdekű</u> <u>kérdések iro-</u> <u>dalmi színvo-</u> <u>nalú, fele-</u>	<u>Élőszóból</u> <u>írásba /gya-</u> <u>korlatok/</u> A publicisztikai stílus és

Az aláhúzás a minimális követelményt jelöli

I S M E R E T S Z E R Z É S			I S M E R E T A L K A L M A Z Á S		
ELŐISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM- RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS	ELSAJÁTÍTÁS
		kifejezőskincs, idő és hely megnevezése, tényanyag gon- dos és célza- tos csoporto- sítása	<u>lősségen és</u> <u>meggyőződésen</u> <u>alapuló tár-</u> <u>gyalása</u>	Újságszerkesz- tés Az újságírás gyakorlása <u>Címadó verseny</u>	a társadalmi érdekek kap- csolata
<u>Írásjelek</u>				<u>Írásbeli tudó-</u> <u>sítás különbö-</u> <u>ző események-</u> <u>ről</u>	<u>Az írásjelek</u> <u>tagoló és ár-</u> <u>nyaló szerepe</u>
<u>A mondat és a</u> <u>szó szerepe a</u>	<u>A szónoki és</u> <u>előadói stílus</u>	<u>E kommunikációs</u> <u>kapcsolat jel-</u>	<u>A szónoki be-</u> <u>széd és az</u>		<u>A közéleti és</u> <u>a szónoki be-</u>

Az aláhúzás a minimális követelményt jelöli

I S M E R E T S Z E R Z É S			I S M E R E T A L K A L M A Z Á S		
ELŐISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM-RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS	ELSAJÁTÍTÁS
<u>közlésben</u>		lemzői	előadás /közéleti beszéd/		széd szerkesztése, szerepe
Élőbeszéd a gyakorlatban /képszerűség, szabatosság, árnyaltság, változatosság, jóhangzás/		Szerkezeti felépítés	jellemzői, szerkesztésének szabályai	A közéleti beszédmód /beszámoló, hozzászólás stb./, az előadás /tervezés, értékelés/ és a szónoki beszéd /ünnepi megemlékezés stb./ gyakorlása	
Mondatfonetikai eszközök		Hangnem	Szemléletes-ség, erőteljesség, élénkség, idézetek		A beszédstílus sajátosságai

Az aláhúzás a minimális követelményt jelöli

I S M E R E T S Z E R Z É S			I S M E R E T A L K A L M A Z Á S		
ELŐISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM-RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS	ELSAJÁTÍTÁS
Az értekezés /fejtegetés/	A tudományos-szakmai stílus	<u>Világosság.</u>	Szerepe		
		<u>pontosság, a</u>	<u>Jellemzői</u>		
		<u>nyelvtani szabályok pontos követése</u>		Szakszövegek értelmezése	
		<u>Logikus szerkesztés /okfejtés, magyarázat, következtetés/</u>		<u>Szótárhasználat</u>	
		<u>Szakszók</u>	A szakszók pontos használata, <u>fontossága</u>	Az idegen szavak helyesírása	Általános és szakmai műveltség, <u>ki-fejező készség</u>

Az aláhúzás a minimális követelményt jelöli

A MŰVÉSZI NYELVHASZNÁLAT SAJÁTOSSÁGAI /A SZÉPIRODALMI
STÍLUS/

Az, hogy a szépirodalom tematikai, műfaji gazdagsága és az alkotók /írók, költők/ egyéniségének, szándékának sokfélesége minden stílusréteget, stílusárnyalatot felölel, és a nyelvi formát tartalommal emeli, hangsúlyozottan aláhúzza, hogy a stílus a nyelvi eszközök objektív értékeire támaszkodó szubjektív válogatás eredménye.

A szépirodalmi stílus sok vonatkozásban /pl.: az irodalmi nyelv stíluseszközei/ tulajdonképpen nem új anyaga a tanulmányoknak, de nyelvi oldalról történő megismerése, a művészi szöveg stílushatásának feltárása, a közlési síkok dialektikájának észrevétetése a nyelvi műveltség megszerzésének döntő jelentőségű területe. Nyelvi formájának megértése a fogalmi tartalom közvetítése mellett a szöveg esztétikuma hathatásának záloga.

A művészi nyelvhasználat sajátosságai "elsajátításának" részletezett követelményei egymással és a megelőző témakör követelményeivel hierarchikus viszonyban állva biztosítani látszanak

- a stilisztika normatíváihoz, a közlés céljához, tartalmához, körülményeihez való aktív nyelvhasználatú közlő- és írásbeli képesség kialakítását-kialakulását;

- az önkifejező- és permanens művelődési képesség fejlesztését;
- a helyesírás szabályai és az írásmód gondolat- és érzelmetükröző alkalmazó készségének-képességének továbbfejlesztését.

I S M E R E T S Z E R Z É S			I S M E R E T A L K A L M A Z Á S		
ELŐISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM- RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS	ELSAJÁTÍTÁS
Az író a nyelv- vi készségből és a lehetsé- ges szerkesz- tési formák közül a témá- nak, a célnak, a körülmények- nek megfelelő módon választ	A szépirodal- mi stílus	"Szervező" té- nyezők: a személyiség, a helyzet, az élmény	Az író szándé- kának stílust meghatározó szerepe	Szövegvizsgá- lat: tárgyszerűség, líraiság	Az írói szán- dék és a nyelv- vi készség, szerkesztési formák kapcso- lata
Elbeszélés, leírás		felhasznált nyelvi elemek, szerkesztési szabályok; a kifejezés tes- tetlen eszkö- zei; képalko- tás, hatáskel- tés	A nyelv eszkö- ze a gondola- tok, ismeretek közvetítésének és az írói, esztétikai ha- tásoknak	Szövegelemzés: - hanghatás, - zeneiség, - szövegkör- nyezet, - szófaji jel- leg, - szókészlet; szerkezeti	
A szó és a szólások je-					elemek

Az aláhúzás a minimális követelményt jelöli

I S M E R E T S Z E R Z É S			I S M E R E T A L K A L M A Z Á S		
ELŐISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM- RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS	ELSAJÁTÍTÁS
<u>lentése, nyelv- vi értéke; szóhasználat</u>					
Szerkesztési formák és mó- dok	Az író és a mondat	Alkalmazkodás és eltérés a mondat szer- kesztés szabá- lyaitól	<u>Mondatszer- kesztés</u>	Prózaí és lí- rai szöveg- részletek mon- datszerkeszté- sének	
<u>A mondat szer- kesztés szabá- lyai</u>		<u>Mondatszer- kesztés és közpon to z á s</u>	<u>A közpon to z á s szerepe, stí l u s h a t á s a</u>	<u>m e g f i g y e l é s e , ö s s z e h a s o n l í - t ó e l e m z é s e / e l t é r é s e k - i g a z o d á s o k /</u>	<u>A t a r t a l o m é s a m o n d a t s z e r - k e s z t é s k a p c s o l a t a</u>
A nyelv helyes- ség követel- telményei					

Az aláhúzás a minimális követelményt jelöli

I S M E R E T S Z E R Z É S			I S M E R E T A L K A L M A Z Á S		
ELŐISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM- RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS	ELSAJÁTÍTÁS
A szavak han- gulati hason- lósága	A szavak ké- pes értelme			Művészi szö- vegrészetek kifejezésbeli vizsgálata	
<u>Az azonosítá- son alapuló szókép</u>		<u>A szóképek</u> <u>/trópus-ok/:</u>	<u>A szóképek</u> <u>szerepe</u>		<u>A szóképek</u> <u>felismerése,</u> <u>funkciója;</u>
A szóképekhez csatlakozó stiláris esz- köz		<u>a hasonlat</u> <u>- szerkezete</u> <u>/hasonlított</u> <u>- hasonló/</u>	<u>A képszerűség</u> <u>eszköze; szó-</u> <u>képi funkciót</u> <u>tölt be</u>	<u>Felismerő,</u> <u>szövegelemző</u> <u>gyakorlatok;</u> <u>hasonlító kö-</u> <u>tőszók gyűjté-</u>	<u>irodalmi, köz-</u> <u>nyelvi és szak-</u> <u>nyelvi haszná-</u> <u>lata</u>
		<u>Célja: értel-</u> <u>mi, logikai -</u> <u>érzelmi, esz-</u>	<u>Hasonlat a</u> <u>költészetben</u> <u>és a köznyelv-</u>	<u>se</u> <u>Helyes és hely-</u>	<u>A kiemelt kö-</u> <u>zös vonás szem-</u> <u>létetése, el-</u>
		<u>tétikai</u>	<u>ben</u>		<u>telen köznyel-</u> <u>képzeltetése,</u>

Az aláhúzás a minimális követelményt jelöli

I S M E R E T S Z E R Z É S		← →		I S M E R E T A L K A L M A Z Á S	
ELŐISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM- RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS	ELSAJÁTÍTÁS
		Szemléleti és érzelmi-hangu- lati jellege		vi hasonlatok	nyomatékosítá- sa, hangulat- ébresztése - párhuzamba állítás alap- ján
<u>A több jelen- tősű szavak</u>		<u>A metafora:</u> - <u>fogalma,</u> - <u>fajai /tel-</u>		Irodalmi, köz- nyelvi és szaknyelvi	<u>A hasonlat</u> <u>művészi és</u> <u>köznyelvi</u> <u>szerepe</u>

Az aláhúzás a minimális követelményt jelöli

I S M E R E T S Z E R Z É S			I S M E R E T A L K A L M A Z Á S		
ELŐISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM- RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS	ELSAJÁTÍTÁS
<u>A rokon értel- mű szavak</u>		jes, egysze- rű/ - <u>szófaji meg- különbözte- tése</u>	<u>A stílushatás a metafora szófaja</u> /igei, főnévi, melléknévi/ <u>szerint vál- tozik</u>	metaforák <u>gyűjtése, fel- használása</u> - összehasonlí- tása	<u>A metafora és a metonímia hatáskeltő szerepe</u>
			Stílushatása		
		A metonímia	A metonímia fogalma		

Az aláhúzás a minimális követelményt jelöli

I S M E R E T S Z E R Z É S			I S M E R E T A L K A L M A Z Á S		
ELŐISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM- RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS	ELSAJÁTÍTÁS
<u>A hangulati egyezésen ala- puló metafora</u>		Szinesztézia /hasonlósági és érintkezési képzetársítás/	<u>Fogalma és funkciója</u>	Köznyelvi ki- fejezés-gazda- gítás /meleg színek, szín- telen hang, ízes szavak stb./	Szinesztézia az impresszio- nista és az avantgarde lírában
A metaforából származó szó- képek		A <u>megszemélye- sítés</u> megelevenítő, szemléletli, hangulati jel- lege;	<u>Fogalma és stíláriis szerepe</u>	<u>Megszemélyesi- tések gyűjtése</u> <u>ismert irodal- mi alkotások- ból /érzelmi- akarati moti- váció! /</u>	A <u>művészi és a köznyelvi megszemélye- sítés</u>

Az aláhúzás a minimális követelményt jelöli

I S M E R E T S Z E R Z É S			I S M E R E T A L K A L M A Z Á S		
EIÓISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM-RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS	ELSAJÁTÍTÁS
<u>A metafora</u>		szófaja		Szövegelemző gyakorlatok	Szerepe a tár- salgási és a publicisztikai stílusban
		<u>Az allegória</u>	<u>A metafora és az allegória közti különb- ség</u>	Stilisztikai műelemző gya- korlatok	
		- alakja,			
		- kettős értel- me, - célja	A költői szán- dék megértése; értelmi-érzel- mi azonosulás		Az elvont gon- dolat közvetí- tése és az esztétikai hatás

Az aláhúzás a minimális követelményt jelöli

I S M E R E T S Z E R Z É S			I S M E R E T A L K A L M A Z Á S		
ELŐISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM-RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS	ELSAJÁTÍTÁS
Ady szimboliz-musa		<u>A szimbólum</u> <u>/a jelkép/</u>	<u>Fogalma</u>	Szövegelemző, műelemző gya-műveletek korlatok	<u>A szimbólum</u> <u>lényege /meg- éreztetés - sejtetés/</u>
		Hasonlóságon és érintkezé-sen alapuló szimbólumok	A kifejezen-dők és a ki-fejezők kap-csolata		
<u>Azonos alakú szavak</u>	A szóképek együttese	A megújított és az egyéni, köl-tői szimbólumok	<u>A szimbolikus kifejezés mód</u>	Készség szin-tű képalkotás	Az önállósult kép
		<u>Alapvető, meghatározó össze-</u>	<u>Egy fogalom, jelenség ne-</u>	Lírai művek stilisztikai	<u>Jelentésátvi-tel képpé</u>

Az aláhúzás a minimális követelményt jelöli

I S M E R E T S Z E R Z É S			I S M E R E T A L K A L M A Z Á S		
ELŐISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM-RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS	ELSAJÁTÍTÁS
<u>Rokon értelmű szavak</u>		<u>függésük</u>	<u>vének átvitele</u> <u>egy másikra</u>	elemzése	fejlesztése
<u>Ellentétes értelmű szavak</u>		A gondolatok, érzelmek, a tartalom, a szándék együttes kifejezése	A művészi stílushatás	<u>Köznyelvi stílusfejlésztő gya-</u> <u>korlatok</u>	Értelmi, érzelmi, akarat- ti és eszté- tikai hatás- keltés
<u>A hasonlat</u>					
<u>A metafora</u>					
<u>A metonímia</u>					
<u>A megszemélye- sítés</u>		szókép halmozással	ereje és változatossága		
<u>A szinesztézia</u>					
<u>A hangalak is- mételése, to- vábbképzése</u>	Stilisztikai formák, képletek /Alakzatok/	<u>Erősítés</u>		Erősítő alak- zatok vizsgá- lata irodalmi alkotásokban	

Az aláhúzás a minimális követelményt jelöli

I S M E R E T S Z E R Z É S			I S M E R E T A L K A L M A Z Á S		
ELŐISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM-RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS	ELSAJÁTÍTÁS
		<u>Alaki erősítés:</u> egyszerű ismétlés; kötőszóval, határozószóval, névutóval való megismétlés; töismétlés /figura etimológica/; ismétlés összetétel útján <u>Tartalmi erősítés</u>	Az erősítések <u>stilisztikai</u> <u>funkciója</u> Erősítő alakzatok hatásvizsgálata	Az ismétlések hangulati változásainak felismerése Erősítő alakzatok hatásvizsgálata	A tartalom és az erősítések kapcsolata

Az aláhúzás a minimális követelményt jelöli

I S M E R E T S Z E R Z É S ← I S M E R E T A L K A L M A Z Á S				
ELŐISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM-RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS
		ellentét, szóhalmazozás, felsorolás, részletezés, paradoxon	Az ellentétek halmazozásának stilisztikai hatása	<u>Az erősítések</u> <u>irodalmi és</u> <u>köznyelvi</u> <u>szerepe</u>
		<u>Nagyítás, túl- zás</u>	A jelenségek felnagyítása	A túlzás ké- pes beszédbe öltöztetésének
			<u>A népköltészet</u> <u>műköltészet</u> <u>fontos kifeje-</u> <u>ző eszköze</u>	<u>vizsgálata</u>
		Gúny	Jelenség, hiba	

Az aláhúzás a minimális követelményt jelöli

I S M E R E T S Z E R Z É S				I S M E R E T A L K A L M A Z Á S		
ELŐISMERET	MŰVELŐDÉSI ANYAG	FOGALOM- RENDSZER	MEGÉRTÉS	ALKALMAZÁS	ELSAJÁTÍTÁS	
			túlzó bemuta- tása			Az erősítés, nagyítás, túl- zás, kicsinyí- tés stílisz- tikai, eszté- tikai szerepe
		Irónia	A "mondottak" ellentéte	Szövegelemző, alakzatokat felismertető gyakorlatok		
		Enyhítés	Ellenkező ér- tékű túlzás			

Az aláhúzás a minimális követelményt jelöli

A TEÓRIA ALAPJÁN MEGHATÁROZOTT RÉSZLETEZETT KÖVETELMÉNYEK
TARTALMA ÉS ÉRTELMEZHETŐSÉGE

A szakközépiskolai nevelés és oktatás terve "Társadalmunk igényei a szakközépiskolát végzett tanulóval szemben" című fejezete[✱] alapvetően a jelenlegi, közeli és távlati objektív társadalmi szükségleteinkkel összhangban határozza meg a nevelési-oktatási fő feladatokat. Erre épül, ezt hivatott szolgálni sajátos cél- és feladatrendszerével az anyanyelvi nevelés, melynek jelenlegi /hatályos/ tantervi követelményei is alkalmasnak látszanak az elvárt eredményeket biztosítani.

Mindezekkel, valamint a kultúra tartományai és a pszichikus folyamatok alapján meghatározott nevelési fő feladatokkal szerves egységben kíséreltük meg a követelmények részletezését. Megfogalmazásuk alapját - a már hangsúlyozottak mellett - a hatályos tanterv anyanyelvi tananyag-, követelmény- és eszközrendszere képezte. A két fő témakör /A stílus, stílusrétegek és a Művészi nyelvhasználat sajátosságai/ előtti összefüggő szöveges rész - mintegy a nevelési irány jelzéseként, tudatosításaként - a követelményekben nem rögzíthető, azokhoz közvetlenül nem kapcsolható feladatokat, fejlesztendő személyiségjegyeket tartalmazza. Állításunkat igazolandó vizsgáljuk meg az ELSAJÁTÍTÁS kategória néhány követelményét:

✱ A szakközépiskolai nevelés és oktatás terve ALAPELVEK
- OM 1978 12-14. o.

"A közlés célja és funkciója, meghatározó szerepe", "Érzelmi-hangulati elemek jellegét meghatározó szerepe", "A "feladó" és a "címezett" kapcsolatának különféle változatai, társadalmi háttere, nyelvi jellemzői", "Közlemény" élfőszóban és írásban", "A publicisztikai stílus és a társadalmi érdekek kapcsolata", "Az írásjelek tagoló és árnyaló szerepe", "A közéleti és a szónoki beszéd szerkesztése, szerpe", "A beszédstílus sajátosságai", "Általános és szakmai műveltség, kifejező készség".

Az idézett követelmények tartalmilag magukba foglalják mind a tudományos, erkölcsi, esztétikai, világnézeti és a pszichikus folyamatok alapján történő nevelés, mind a gondolkodási folyamatok fejlesztése lehetőségét /és egyben követelményét!/. Természetesen nemcsak így "önmagukban", hanem a tanítási-tanulási folyamat során melléjük rendelt, felhasznált művelődési tartalommal együtt.

Megítélésünk szerint olyan követelmények, amelyek a tartalom- és eszköztudásra, a pszichikus feladatokra és folyamatokra, mint minimálisan-optimálisan megkövetelhető teljesítményekre, közvetlenül és közvetetten egyaránt tartalmaznak megfogalmazásokat. Az ismeretekre alapozva készségeket, képességeket, gondolkodásmódot, magatartásformát, világnézetet is átszármaztatnak, és tartalmi teljességük elsajátítása /azaz megértése, emlékezetben tartása és alkalmazni tudása/ az elvárt személyiségfejlődést biztosít/hat/ja.

A példaként vizsgált követelmények"hez" a stílusré-

tegek témakört a tankönyv[§]

"A szónak párját kell adni" /A társalgás stílusa/

Gyakorlatok

"Neki szól a levél" /A magánlevél/

A közéleti-közigazgatási stílus

Gyakorlatok

A jogszabályok stílusa

Gyakorlatok

Hogyan ír a közélet tollforgatója /A publicisztikai stílus/

Gyakorlatok

A szónokok és előadók stílusa

A tudományok és szakmák nyelvi műhelyében /A tudományos stílus/

Gyakorlatok - elrendezésben tárgyalja. A művelődési tartalom a követelmények elsajátítása érdekében az egyes témákat sokoldalúan fejti ki. A munkáltató /alkalmazó/ jelleg alapvető érvényesülését biztosítandó - a célokkal-feladatokkal-követelményekkel összhangban - részben a tanulók által is ismert írók, költők, publicisták szövegrészleteit, részben társadalmi életünkből vett példaszövegeket tartalmaz.

Végül is úgy értékeljük, hogy a stílusrétegeket érintően meghatározott követelmények összességükben alkalmasak mind az életpálya, a közéletiség és a magánélet szóbeli és írásbeli kommunikációs feladataira nevelésre, mind az értelmi-érzelmi-akarati tulajdonságok fejlesztésére, mind a marxista-leninista világnézet formálására. A nagy egészből, követelményrend-

§ Dr. Szende Aladár: Magyar nyelv a szakközépiskolák III. osztálya számára - Tankönyvkiadó, Budapest 1980

szerbeli összefüggéseiből kiemelve is evidensnek tűnik

- a követelmények egymásra épülése, hierarchizáltsága;
- az intellektuális, morális és esztétikai érzelmek nevelésének lehetősége;
- a kívánatos magatartásformák kialakításának-kialakulásának előmozdítása;
- a tanulók személyiségének mint egésznek formálásában sajátos szerepet játszó motivációk alkalmazásának lehetősége és szükségessége;
- a megismerési folyamat, az ismeretszerzés és ismeretalkalmazás során a tanulók világnézetének formálása.

A teória és a praxis azonosítására - példaként - kidolgozott részletezett követelményrendszer követelményei a célokkal-feladatokkal és az ismeretanyaggal szerves egységben jelzik az elvárt tudás - azaz a valóságot tükröző interiorizált, illetve exteriorizált formában létező ismeretek és operatív tevékenységek[¶] - minimális-optimális szintjeit.

A részletezett követelményekben - munkánk 104. oldalán idézettekben is - a minimum az a legkevesebb, amit az adott témakörrel a megértés, emlékezetben tartás és alkalmazni tudás szintjén mindenkinek tudnia kell. Mértékhatar és alapszínvonal, s egyben az egységes és kötelező ellenőrzés-értékelés, valamint

¶ V.ö.: Ágoston-Nagy-Orosz: Méréses módszerek a pedagógiában
- Tankönyvkiadó, Budapest 1971

a tanítási-tanulási folyamat irányításának programja.

Mértékhatár annak megállapítására, hogy a továbbhaladáshoz szükséges és elégséges ismereteket elsajátították-e[✱] a tanulók, s olyan

alapszínvonal, amely csak felfelé teszi lehetővé az egyénenkénti differenciálódást-differenciálást^{✱✱}.

Az általános célokból-feladatokból levezetett, a tantárgy belső struktúráját is tükröző konkrét nevelési és tantárgyi követelmények operacionalizálása^{✱✱✱} a mérhetőség előfeltétele.

Joggal vetődhet fel tehát az általunk megfogalmazott részletezett követelmények^{✱✱✱✱} mérhetőségének kérdése:

✱ Az elsajátítás színvonala ugyanis a későbbi ismeretszerzés és ismeretalkalmazás lehetőségét, eredményességét nagymértékben meghatározza.

✱✱ Az Általános követelményrendszer koncepció-ban megfogalmazottak szerint "A törzsanyagra kidolgozott követelményrendszeren belül kell elhatárolni a tanulók továbbhaladásához feltétlenül szükséges követelményeket. A követelményrendszernek ezt a körét minimum szintnek nevezzük. A tanulók ellenőrzése és értékelése szempontjából a minimum szint teljesítése megfelel az elégséges minősítésnek. A törzsanyagra vonatkozó teljes követelményrendszer teljesítése, amit másként az optimális teljesítmény szintjének nevezünk, a jeles minősítés kritériuma. A teljesítmény e két szintje között a minősítés fokozatát a pedagógusok szabadon mérlegelik".

- OPI Dokumentumok 1976/1 5. o.

✱✱✱ Egy "követelményről akkor mondhatjuk, hogy operatív, ha úgy tudjuk megfogalmazni vagy kifejezni, hogy az már közvetlenül mérhető legyen".

- Báthory Zoltán: Feladatlapok szerkesztése, adatok értékelése

- OOK, Budapest 1976 22. o.

✱✱✱✱ A magyar nyelv részletezett követelményrendszere a szakközépiskolák III. osztályai számára
L.: 74-102. o.

Kiindulási alapunk az, hogy az ellenőrző-értékelő feladatoknak pontosan fedniük kell az előzetesen meghatározott követelményeket[¶] s az azoknak /ti. a követelményeknek/ leginkább megfelelő feladattípusokat alkalmazzuk.

A példaként idézett és értelmezett követelményeket érintően - a teljesség igénye nélkül - a következő feladatok "képzhetők" el^{¶¶}:

1. Állapítsd meg, hogy a következő részletet

- A/ milyen írásbeli közlésfajtából idézzük /a= beszámoló, b= feljegyzés, c= jegyzőkönyv, d= helyzetismertetés/,
B/ milyen szókészlet használata jellemzi /a= hivatalos, b= köznyelvi, c= szakmai csoportnyelvi, d= művészi/!

2. Minősítsd a következő részületeket

- A/ a közlés célja /a= tájékoztatás, b= állásfoglalásra készítés, c= felhívás, d= hírmagyarázat/ és
B/ funkciója /a= mű ismertetés, b= elbírálás, c= szakszerű leírás, d= állásfoglalásra készítés/ szerint!

3. Sorold fel a kommunikáció meghatározó /leglényegesebb/ tényezőit!

¶ Valamennyi követelményelem elsajátítási szintjének vizsgálata külön-külön feladattal nem indokolt.

¶¶ Az egyes feladatokhoz - természetesen a célokkal-feladatokkal-követelményekkel összhangban - számtalan művelődési tartalom kapcsolható. Az általunk példaként megfogalmazottat a 3. számú függelék tartalmazza.

4. Melyek a publicisztikai stílus jellemzői?
Sorold fel!
5. Állapítsd meg, hogy a felsorolt ismérvek /a= a megfelelő szakszókincs használata, b= a pontos adatszerűség, c= a tervszerűen megszabott sorrend, d= felelősségen és meggyőződésen alapuló tárgyalás/ közül melyek jellemzőek az alábbi részletre!
6. Vizsgáld meg a következő részletet a megadott szempontokból /a= a földrajzi nevek helyesírása, b= a valódi rövidítések helyesírása, c= a betűszók helyesírása, d= a számjegyek helyesírása/, és állapítsd meg, hogy mely szempontokból kifogástalan a helyesírása!
7. Válaszd ki a hibás példákat, amelyekben az idéző mondat és az idézet logikailag nem tartozik össze, vagy hiányzik az összekapcsoló idéző mondat!
8. Figyeld meg az alábbi keltezést tartalmazó mondatokat, és válaszd ki a nyelvi szempontból helyeseket!
9. Melyek a tudományos-szakmai stílus általános jellemzői?
Sorold fel!
10. A következő szövegrészletbe tedd ki a hiányzó írásjeleket!

Jelen értekezés célja - amint azt címében jeleztük és az "Előszó"-ban egyértelműen megfogalmaztuk - a közismereti tantárgyak rendszerét és követelményeinek kibontása elveit érintően egységes részletezett követelményrendszere elméleti kidolgozása volt.

Olyan taxonómiai rendszeré, amely

- az elvek szintjén általános, de a praxisban alkalmazható;
- alapelveként a célok-feladatok-követelmények általános és különös dialektikája érvényesül;
- a didaktika alapvető két nagy komplex folyamatára és alapfogalmaira épül;
- figyelembe veszi az egyes tantárgyak tananyaga logikai szerkezetét, és e logikai struktúrák kibontásakor a részletezett követelményrendszer taxonómiai kategóriáinak felhasználását lehetővé teszi;
- a középfokú nevelés és oktatás terve ALAPELVEI-vel és a távlati elképzelésekkel összhangban biztosítani látszik az ismeret - jártasság, készség, képesség - gondolkodás - világnézet - magatartás vonulatának megjelenését a követelményekben;
- a terminológia vonatkozásában az egységesen értelmezhetőséget közelíti.

A követelmények - e tanulmányban kidolgozott taxonómiai rendszer alapján történő - kibontását, pontosítását célsze-

rúnek és lehetségesnek tartjuk központilag /módszertani segédanyagként/ és munkaközösségek által egyaránt. Ahhoz azonban, hogy szerepét betölthesse feltétlenül szükségesnek tartjuk a követelmények és részletezett követelményrendszerek fogalmi rendszere és funkciói egységes értelmezését és -alkalmazását.

A pontosított vagy részletezett követelményeknek - az objektív társadalmi igények, életkori- és pszichológiai sajátosságok, megvalósíthatóság figyelembe vételével meghatározott tantervi követelmények alapján - a jelen időszakban is

- tükrözniük kell a szocialista nevelés-oktatás céljainak és értékeinek megfelelően kiválasztott ismeretek, készségek és képességek összességét s a belőlük eredő, szemléleti-világnézeti szintézisükre épülő társadalmi magatartásmódot;
- biztosítaniuk kell a permanens művelődés képességének fejlesztését-kialakítását.

1. számú függelék

Általános pedagógiai követelménntaxonómia

/Bloom nyomán, rövidítve: Báthory Zoltán, 1972./

A. Az értelmi nevelés területe /kognitív szféra/

1/ Ismeret

- a/ Tények és elemi információk ismerete
- b/ Fogalmak, törvények, konvenciók, szabályok ismerete
- c/ Alapelvek, elméletek és rendszerek ismerete

2/ Megértés

- a/ Egyszerű összefüggések megértése
- b/ Bonyolultabb összefüggések megértése /értelmezés, átkódolás, továbbfejlesztés/

3/ Alkalmazás

- a/ Alkalmazás ismert szituációban
- b/ Alkalmazás új szituációban
- c/ Magasabb rendű műveletek /analízis, szintézis, értékelés, kreativitás/

B. Az érzelmi nevelés területe /affektív szféra/

- 1/ Befogadás /készség érdeklődések, attitűdök és értékek befogadására/
- 2/ Válaszadás /reagálás érdeklődések, attitűdök és értékek szerint/

3/ Értékek kialakítása /értékbeli különbségek érzékelése/

4/ Értékrendszer kialakítása

5/ Az értékrendszer belső, jellemző erővé alakítása
/világnézet/

C. Mozgástanulás /pszichomotoros szféra/

1/ Utánzás /rejtett, majd nyílt/

2/ Manipuláció

3/ Pontosítás

4/ Kidolgozott cselekvéssorok létrehozása

5/ Készségek kialakítása /természetessé válás: automatizáció, interiorizáció/

2. számú függelék

Általános pedagógiai cél- és követelményrendszer

/Kádárné Fülöp Judit-Nagy Tamás, 1977./

I. Értelmi neveléssel összefüggő célok

A. Felidézés

- tények felidézése
- szimbólumok, jelölések felidézése
- konvenciók felidézése
- szabályok, definíciók felidézése
- törvényszerűségek, elméletek felidézése

B. Rutin eljárások használata

- adatokkal való bántni tudás
- módszerek ismerete
- rutin műveletek végzése

C. Megértés /összefüggések meglátása/

- több tanult ismeretelem és fogalom összekapcsolása
- információk átkódolása más jelölési rendszerbe
/pl.: táblázat, grafikon olvasás, szövegmegértés/
- gondolatmenet követése
- tendenciák felismerése

D. Alkalmazás /konstruktív problémamegoldás, analízis- szintézis/

- a tanultak felismerése új, ismeretlen szituációban
- bizonyítás készítése
- hipotézisalkotás, a hipotézisvizsgálat módjának felvázolása
- újszerű megoldásmenet felfedezése
- tények és adatok újszerű rendezése, új összefüggések meglátása

E. Kritikai megítélés

- egy megoldásmenet értékelése a probléma belső kritériumai szerint
- egy megoldásmenet értékelése külső kritériumok szerint /pl.: használhatóság, gazdaságosság, célszerűség stb./

II. A motoros tanulással összefüggő célok

A. Utánzás

- ráismerés, felismerés
- másolás
- mindennapi szokás-cselekvések
- transzfer az inger- és válaszonosság alapján

B. Külső vezérlés /jártasság szint/

- az irányítás követése
- szenzoros korrekciók felhasználása
- felesleges mozdulatok kiküszönölése, izomfeszültség szabályozása
- kiemelt feladatmegoldásokban dinamikai stabilitás
- transzfer a cselekvési elv azonossága alapján

C. Belső vezérlés /készség szint/

- a mozgásműveletek téri, időbeli és dinamikai szabályozása
- impulzusok átkódolása
- cselekvési mátrixok kialakulása
- alternatív feladatmegoldásokban dinamikai stabilitás
- transzfer a cselekvési elv azonossága alapján

D. Interorizáció /kéesség szint/

- műveletek átkódolása
- transzfer a cselekvési elv hasonlósága alapján
- komplex feladatmegoldásokban dinamikai stabilitás
- váratlan helyzetek megoldása

III. Érzelmi-akaratí neveléssel összefüggő célok

A. Nyitottság /hajlandóság a befogadásra/

- Figyelem: hajlandóság tények, érvek meghallgatására, megismerésére
- Előítéletmentes közelítés új és idegen dolgokhoz

B. Befogadás és együttműködés

- Engedelmes részvétel
- Önkéntes részvétel
- Az értéket hordozók hatásának élményszerű befogadása /átélési képesség/

C. Értékképzés /azonosulás/

- Értékek elfogadása, pozitív érzelmi viszonyulás az adott értékekhez
- Egyes értékek előnyben részesítése /szelekció/

- Azonosulások és elutasítások rendszerének kialakítása egy adott értékcsoporthoz belül

D. Értékrendszer kialakítása

- Természeti, társadalmi, kulturális értékekhez való viszonyulások rendszerré alakítása /azonosulások és elutasítások teljes rendszere/
- Az "én" /belső valóság/ és a "világ" /külső valóság/ viszonyrendszerének tudatos átélése

B. Magatartás /az értékrendszer jellemképző erővé formálása/

- A kialakított értékrendszernek megfelelő viselkedés és életvitel
- Önismereten alapuló önkitaljesítés az értékrendszernek megfelelően
- Tevékeny hozzájárulás az értékek védelméhez és gazdagításához

3. számú függelék

Szakközépiskola

Témakör:

III. osztály

A stílusrétegek

MAGYAR NYELV

I. FELMÉRŐ LAP

A-változat

Figyelmeztetés: Az itt következő feladatokat először figyelmesen olvasd végig, és csak azután karikázd be a helyes válasz/ok/ betűjelét, vagy írd be megoldásaikat!

F E L A D A T O K

1. Állapítsd meg, hogy a következő részletet /A/ milyen írásbeli közlésfajtából idézzük, és /B/ milyen szókészlet használata jellemzi!

Az üzemi bizottság szükségesnek tartja, hogy az üzemi pártszervezettel egyetértésben - a munka javításának és a termelékenység fokozásának céljából - felülvizsgálja az üzem-

ben folyó szakmai továbbképzés szervezeti formáit. E célból bizottságot küld ki, amelynek feladata az elért eredmények felmérése, a hibák felderítése. Ez utóbbiak megszüntetésére javaslatokat dolgoz ki.

- A/ a beszámoló
- b feljegyzés
- c jegyzőkönyv
- d helyzetismertetés

- B/ a hivatalos
- b köznyelvi
- c szakmai csoportnyelvi
- d művészi

2. Minősítsd a következő részleteket /A/ a közlés célja és /B/ funkciója szerint!

A helsinki záróokmány aláírásával létrejött az alap a történelem két legpusztítóbb háborúját megélt Európa békéjének megszilárdításához - hangoztatja a Béke-világtanácsnak a helsinki értekezlet ötödik évfordulója alkalmából közzétett nyilatkozata.

A nukleáris fegyverek betiltását követelő nemzetközi értekezlet tokiói szakasza zárónyilatkozat elfogadásával ért véget. Huszonöt ország négyszáz küldötte követelte a nukleáris háború megakadályozását, a nukleáris fegyverek

megsemmisítését és a fegyverkezési hajszá beszüntetését.

- A/ a tájékoztatás
- b állásfoglalásra készítés
- c felhívás
- d hírmagyarázat

- B/ a mű ismertetés
- b elbírálás
- c szakszerű leírás
- d állásfoglalásra készítés

3. Sorold fel a kommunikáció meghatározó /leglényegesebb/ tényezőit!

.....
.....
.....
.....

4. Melyek a publicisztikai stílus jellemzői? Sorold fel!

.....
.....
.....
.....
.....

5. Állapítsd meg, hogy a felsorolt ismérvek közül melyek jellemzőek az alábbi részletre!

- a a megfelelő szókincs használata
- b a pontos adatszerűség
- c a tervszerűen megszabott sorrend
- d a felelősségen és meggyőződésen alapuló tárgyalás

Az MSZMP XII. kongresszusa társadalmi viszonyaink elemzése során az állami és az állampolgári fegyelem helyzetével is foglalkozott, meghatározta az ezzel kapcsolatos követelményeket. Rámutatott arra, hogy hazánk állampolgárai széles körben érvényesülő jogokat élveznek, s a jogok olyan mértékben bővíthetnek, ahogyan előrehaladunk a szocialista társadalom építésében.

Előrehaladásunknak azonban többek között feltétele, hogy tovább szilárduljon az állami és az állampolgári fegyelem. Ez a törekvés minden állami és más szervet érint, s tennivalókat ró az állampolgárookra is.

6. Vizsgáld meg a következő részletet a megadott szempontokból, és állapítsd meg, hogy mely szempontokból kifogástalan a helyesírása!

- a a földrajzi nevek helyesírása
- b a valódi rövidítések helyesírása
- c a betűszók helyesírása
- d a számjegyek helyesírása

10 000 oldal, 62 000 példány, 32 kötet. A KSH az 1984-es év végén kiadja az 1980-as népszámlálás zárókötetét. A tízezer oldalon kb. hétmillió adat fog szerepelni. Az ENSZ a világ minden részéből érkező adatokkal együtt veszi majd számba a magyarországiakat, és így készül el A világ népessége című kiadvány. Az eddig közzétett adatok is tükrözik a fejlődő országok, különösen a Délkelet-ázsiai és a Latin-amerikai országok gondját, a hatalmas népszaporulatot.

7. Válaszd ki a hibás példákat, amelyekben az idéző mondat és az idézet logikailag nem tartozik össze, vagy hiányzik az összekapcsoló idéző mondat!

- a Vajda János Sirámok /1854/ c. költeményének egyik strófája jelképszerű tömörségével szinte Ady költészetét idézi:

"Vörös az ég alja,

Szélvihar lesz holnap:

Azok a vén romok

Mind mind leomolnak..."

- b Ezenkívül szerelmi költészete is szokatlan és újszerű a magyar irodalomban. Erről így ír a költő:

"Fönn az égen ragyogó nap.

Csillanó tükrén a tónak,

Mint az árnyék, leng a csónak."

- c Az ember tragédiája befejező részében Ádám hiába lázong a jövő ellen, fajta nem szakad meg, vállalnia kell a harcot. Befejezésül az Úr biztató szavai csendülnek fel:

"Mondottam ember: küzdj és bízva bízzál!"

- d Az Iván Iljics halála egy ember halála alkalmával végiggondolt élettörténet.

"De ez az ember, aki ezt az örömet átélte, már nem volt sehol: olyan volt, mintha valaki másra emlékeznék."

8. Figyeld meg az alábbi keltezt tartalmazó mondatokat, és válaszd ki a nyelvi szempontból helyeseket!

- a Az 1980-81. tanévben új szakköröket szerveztünk.
- b A szakkörök munkája 1980. október 10.-ig megkezdődött.
- c Az irodalmi szakkör nov. 6-án emlékülést tartott.
- d Az OKTV irodalmi pályázatok beadásának határideje: 1980 nov. 15.-e.

9. Melyek a tudományos-szakmai stílus általános jellemzői?
Sorold fel!

.....
.....
.....
.....
.....

10. A következő szövegrészletbe tedd ki a hiányzó írásjeleket!

" Jobb ha magasan van a lábam mondta Tedd alá még ezt a párnát
Geraszim ezt is elvégezte Újra megemelte Ivan Iljics lábát és visszatette a párnára Ivan Iljics megint könnyebben érezte magát mialatt Geraszim a lábát fogta És mihelyt letette úgy tetszett neki hogy rosszabbul van
Mondd csak kérdezte van most valami dolgod
Semmi nagyságos úr kérem válaszolta Geraszim aki a városi cselédektől megtanulta hogyan kell az urakkal beszélni
Mit kell még csinálnod
Ugyan mit kéne Elvégeztem mindent már csak fát kell aprítani holnapra
Akkor fogd így egy ideig a lábamat jó
Hogyne szívesen miért ne Geraszim jó magasra emelte ura lábát és Ivan Iljicsnek úgy tetszett hogy ebben a helyzetben egyáltalán nem érez fájdalmat "

ELÉRHETŐ PONTSZÁM: 1. 1+1, 2. 2+2, 3. 3, 4. 3, 5. 2, 6. 2,
7. 2, 8. 1, 9. 2, 10. 3 /összesen: 22/

Szakközépiskola

Tanári útmutatólap

III. osztály

MAGYAR NYELV

I. FELMÉRŐ LAP

A-változat

A MEGOLDÁSOK ÉS PONTOZÁSUK:

Jó megoldás, teljes pontszám:	Részleges megoldásokra megadható pontszámok:	Elfogadhatatlan 0 pontos válaszok:
1. 2 p.: A/c, B/a	1 p.: egy jó válasz	minden más
2. 4 p.: A/a, B/d	2 p.: egy jó válasz	"
3. 3 p.: ж	1 p.: három jó válasz	"
4. 3 p.: жж	1 p.: három jó válasz	"
5. 2 p.: a, d	1 p.: d	"
6. 2 p.: b, c, d	1 p.: két jó válasz	"
7. 2 p.: b, d	-	"
8. 1 p.: a, c	-	"
9. 2 p.: жжж	1 p.: két jó válasz	"
10. 3 p.: жжжж	1 p.: ha csak a gondo-	"

latjel hiányzik

ж a közlés célja, funkciója, körülményei, a közlő egyénisé-
ge, a "feladó" és a "vevő" egymáshoz való viszonya

жж cím, érzelmi hatáskeltés, sajátos szó- és kifejezéskincs,

idő és hely megnevezése, a tényanyag gondos és célzatos csoportosítása

~~***~~ világosság, pontosság, a nyelvtani szabályok pontos követése, logikus szerkesztés /okfejtés, magyarázat, következtetés/, szakszók

~~****~~ "- Jobb, ha magasan van a lábam - mondta. - Tedd alá még ezt a párnát.

Geraszim ezt is elvégezte. Újra megemelte Ivan Iljics lábát, és visszatette a párnára. Ivan Iljics megint könnyebben érezte magát, mialatt Geraszim a lábát fogta. És mihelyt letette, úgy tetszett neki, hogy rosszabbul van.

- Mondd csak - kérdezte -, van most valami dolgod?

- Semmi, nagyságos úr kérem - válaszolta Geraszim, aki a városi cselédektől megtanulta, hogyan kell az urakkal beszélni.

- Mit kell még csinálnod?

- Ugyan mit kéne? Elvégeztem mindent, már csak fát kell aprítani holnapra.

- Akkor fogd így egy ideig a lábamat, jó?

- Hogyne, szívesen, miért ne?! - Geraszim jó magasra emelte ura lábát és Ivan Iljicsnek úgy tetszett, hogy ebben a helyzetben egyáltalán nem érez fájdalmat."

ELÉRHETŐ ÖSSZESEN: 22 pont. OSZTÁLYZAT ÉRTÉKÜK:

jeles: 20-22 jó: 16-19 közepes: 12-15 elégséges: 8-11
elégtelen: 0-7

IRODALOM

Az állami oktatás helyzete és fejlesztésének feladatai.

Az MSZMP KB 1972. június 14-15. ülése. - Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1972

Ágoston György: Neveléstudomány - Tankönyvkiadó, Budapest
1973

Ágoston György: A pedagógia alapfogalmai és a nevelési
célrendszer - Akadémiai Kiadó, Budapest
1976

Ancsel Éva: Történelem és alternatívák - Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1978

Általános követelményrendszer koncepció - OPI Dokumentumok
1976/1

Ágoston-Nagy-Orosz: Méréses módszerek a pedagógiában -
Tankönyvkiadó, Budapest 1971

Bakonyi Pál: Három vázlat a nevelő iskola tárgyköréből -
OPI Dokumentumok 1978/10

Ballér Endre: A tantervek alapvető összefüggéseiről - Pedagógiai Szemle 1972. 3. szám

Ballér Endre: Törekvés az értékelés alapjául szolgáló követelményrendszer kidolgozására - Pedagógia 13
/Szerkesztette: Dr. Veczkó József/ Szeged 1976

- Ballér Endre: Tantervelmélet és tantervi reform - Tankönyvkiadó, Budapest 1978
- Báthory Zoltán: Értékelés a pedagógiában: problémák, perspektívák - Pedagógiai Szemle 1972. 3. szám
- Báthory Zoltán: A tantervek értékelésének kérdései - Kandidátusi értekezés 1977
- Báthory Zoltán: Vizsgálatok a tanítás-tanulás eredményeinek körében - Pedagógiai Szemle 1970. 11. szám
- Bruner J.S.: Új utak az oktatás elméletéhez - Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1974
- Ferge Zsuzsa: Az iskolarendszer és az iskolai tudás társadalmi meghatározottsága - Akadémiai Kiadó, Budapest 1976
- Gáspár László: A társadalmi gyakorlat szükségletei és az általános nevelés tartalma - Akadémiai Kiadó, Budapest 1977
- Gyaraki F. Frigyes: Algoritmusok és algoritmikus előírások didaktikai felhasználásának és optimalizálásának lehetőségei - Kandidátusi értekezés 1976
- Gyóni Lajosné: "A nevelési célrendszerre vonatkozó kutatások a Lengyel Népköztársaságban" - Bölcsész-doktori disszertáció, Szeged 1979

- A. Harcsev: A nevelési folyamat dialektikájáról - Kossuth
Könyvkiadó, Budapest 1976
- Horváth György: A tananyag és a tankönyv struktúrája - Tan-
könyvkiadó, Budapest 1972
- Horváth Márton: Tantervi követelmények és az oktató-nevelő
tevékenység eredményessége - Pedagógiai
Szemle 1978. 9. szám
- Ityelszon L.B.: Matematikai és kibernetikai módszerek a pe-
dagógiában - Tankönyvkiadó, Budapest 1969
- Inkei Péter-Kozma Tamás: Célok és stratégiák a köznevelés
fejlesztésében - Akadémiai Kiadó,
Budapest 1977
- Joó András: A tanulás folyamatát szabályozó tényezők, az
eszköztudás és a tartalomtudás - Pedagógiai
Szemle 1979. 4. szám
- Kádárné Fülöp Judit: Taxonómia a pedagógiában - Pedagógiai
Szemle 1971. 6. szám
- Kádárné Fülöp Judit: Cél- és követelményrendszer az értel-
mes olvasás fejlesztéséhez - Pedagógiai
Szemle 1975. 9. szám
- Kádárné Fülöp Judit: Az értékelési taxonómia általános pe-
dagógiai perspektívából - Pedagógiai
Szemle 1979. 4. szám
- Kádárné Fülöp Judit-Joó András: A rendszerszemléletű tana-
anyagtervezés néhány problémája - OPI Dokumentumok
1978/10

Kádárné Fulöp Judit-Nagy Tamás: Általános pedagógiai taxonómia - Az OPI Ifjúsági Bizottság vitaanyaga, 1977

Kozma Tamás: Taxonómia az olvasástanításhoz - Pedagógiai Szemle 1972. 3. szám

V.I. Lenin: Összes művei - Kossuth Könyvkiadó, Budapest
23. k. 1969, 41. és 42. k. 1974

Lewin A.: A nevelés rendszere - Tankönyvkiadó, Budapest
1973

Marx és Engels Művei - Kossuth Könyvkiadó, Budapest
2. k. 1958, 3. k. 1960.

Mihály Ottó: Nevelésfilozófia és pedagógiai célelmélet -
Akadémiai Kiadó, Budapest 1974

Miklós Gyuláné: Követelményrendszer és eredménymérés -
Bölcsészdoktori disszertáció, 1977

Miklós Gyuláné: Követelménytaxonómia és teljesítménymérés
az irodalomtanításban - Pedagógiai Szemle
1978. 10. szám

Nagy József: A témazáró tudásszintmérés gyakorlati kérdései - Tankönyvkiadó, Budapest 1972.

Nagy László válogatott pedagógiai művei /Szerkesztette és
a bevezető tanulmányt írta: Dr. Nagy Sándor egyetemi tanár/
- Tankönyvkiadó, Budapest 1972

Nagy Sándor: Didaktika - Tankönyvkiadó, Budapest 1967

Nagy Sándor: A nevelési terv és a tanterv integrálásának
kérdései - Pedagógiai Szemle 1974. 12. szám

Nagy Sándor: Időszervi tantervelméleti kutatások - Pedagógiai Szemle 1979. 5. szám

Neveléstudomány /Szerkesztette: Nagy Sándor és Horváth Lajos/
- Tankönyvkiadó, Budapest 1978

L.Sz.L. Rubinstein: Az általános pszichológia alapjai I-II.
k. - Akadémiai Kiadó, Budapest 1964

L. Seve: Marxizmus és személyiségelmélet - Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1971

Szakasits D. György: Magyarország és a tudományos-technikai
forradalom - Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1973

Szarka József: A nevelési tapasztalat - Akadémiai Kiadó,
Budapest 1971

Szebenyi Péterné: A tudatosság-tevékenység-magatartás dialektikája a személyiség formálásában és formálódásában - Pedagógiai Szemle 1975.
11. szám

Szebenyi Péterné: A morális tudatosság és értékrendszer problémái - Akadémiai Kiadó, Budapest 1976

Turcsenko V.: A tudományos-technikai forradalom és az oktatás forradalma - Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1975